

Møte for lukkede dører
torsdag den 16 januar 1947 kl. 10.

President: M o n s e n .

D a g s o r d e n :

1. *Redegjørelse av utenriksministeren.*

Presidenten: Presidenten foreslår at dette møte holdes for lukkede dører - og anser det forslaget for vedtatt. - Videre foreslår presidenten at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet, dessuten utenriksråd Andvord, ekspedisjonssjef Andersen og byråsjef Nygaard, samt pressen etter den vanlige liste. Presidenten anser det for vedtatt.

Utenriksminister Lange vil gi en redegjørelse.

Statsråd Lange: Før jeg går inn på en utførlig redegjørelse om alt som har passert hittil i Svalbard-saken, vil jeg gjerne få lov til å si et par ord i anledning av stortingsmann Smitt Ingebretsens innvending mot Regjeringens kommuniké av 10 ds. i Stortingets oppropsmøte, et møte hvor ingen av Regjeringens medlemmer etter Grunnloven hadde adgang til å være til stede. Stortinget er orientert om denne sak av utenriksminister Trygve Lie 2 ganger, den 30/6 og den 8/11 1945 i hemmelig stortingsmøte. Jeg omtalte saken til dens siste fase i hemmelig stortingsmøte 14 mai, og saken ble debattert i Stortingets hemmelige møte den 13 juni. I en sak som er så alvorlig som denne for hele vårt land, kan det ikke annet enn virke skadelig og uheldig at en faktisk fremstilling fra Regjeringen, som selvfølgelig stemmer med virkeligheten, av en fremtredende stortingsmann blir bestridt uten at misforståelsen blir korrigert.

Som bakgrunn for saken, slik den nå foreligger, vil det være nyttig å rekapitulere kort i hovedtrekk Svalbard-spørsmålets historiske utvikling. I det 17de og 18de århundre, da Svalbard var landbasis for hvalfangstvirksomhet for mange land, hevdet de dansk-norske konger at de hadde høyhetsretten over området, som ble oppfattet som en del av Grønland. De andre stater som den gang deltok i fangstvirksomheten, i første rekke Frankrike, Nederland og Storbritannia, anerkjente delvis, men ikke fullt ut, deres krav, og spørsmålet var omtvistet ut gjennom første halvdel av det 18de århundre. På det tidspunkt tok hvalfangsten ved Svalbard etter hvert slutt, mens nå russiske fangstfolk som først og fremst drev pelsdyrjakt, begynte å søke til Svalbard. Denne russiske pelsdyrfangst, i stor utstrekning basert på overvintring, avtok sterkt tidlig i det 19de århundre og sluttet helt omkring 1850. Fra 1814 og utover ble norsk fangstvirksomhet mer og mer enerådende, særlig etter at nordmennene var begynt å overvintre fra 1820. På dette

tidspunkt ser det ut til at forestillingen om den norske kronens høyhetsrett nærmest var utdød, til tross for at nordmennene fra 1850 var alene om fangstvirksomheten. Det var først i 1871, på foranledning av den svenske oppdagelsesreisende, professor E.A. Nordenskiöld, at spørsmålet ble tatt opp igjen etter drøfting mellom den svenske og den norske regjering. Under disse drøftinger erklærte den norske regjering seg under tvil enig i at man burde søke å legge Svalbard inn under norsk høyhetsrett, og den tok forbehold om at man eventuelt igjen kunne oppgi en slik suverenitet «om Erfaring skulle vise at den ikke uden overveiende Ulemper kan bibeholdes». 20 mars 1871 rettet den svenske utenriksminister, på vegne av den norske og svenske regjering en henvendelse til regjeringene i Belgia, Danmark, Frankrike, Nederland, Russland, Storbritannia og Tyskland, som gikk ut på at den norsk-svenske konge aktet å ta Svalbard-øygruppen formelt i besittelse, men da øygruppen aldri hadde vært ansett som tilhørende noen enkelt makt, ønsket han først å forvise seg om at ingen av de makter hvis undersätter pleide å besøke øyen, hadde innvendinger å gjøre mot en slik besittelsestaking basert på eldre hjemmel. Samtlige de makter som ble spurt, svarte. Mens de andre med visse reservasjoner for ervervede rettigheter, ikke hadde noe å innvende, gjorde den russiske regjering i sitt svar gjeldende at det ikke var ønskelig at øygruppen kom under noen enkelt makts overhøyhet, men at det ville være mest praktisk å la det bero med den faktiske tilstand til da, og betrakte øygruppen som ingenmannsland. Etter dette svar oppga den norske og svenske regjering tanken om å ta øyene i besittelse for den norske krone.

Spørsmålet om å legge Svalbard inn under norsk høyhetsrett, ble tatt opp igjen av Wollert Konow i 1892, men det ble da ikke gjort noe mer med saken. I 1898 og 1899 viste tyske ekspedisjoner seg ved Bjørnøya og okkuperte visse områder der. Det førte til at russerne sommeren 1899 sendte en krysser til Bjørnøya, med instruks om å undersøke hva tyskerne hadde fore og heise det russiske handelsflagg på steder hvor det kunne påvises spor etter russiske etablissementer. Krysseren gikk til Russehamna på Bjørnøya, men ble der møtt med bestemt motstand av lederen av de tyskere som da befant seg på øya. Den russiske krysserens kaptein fant da ikke å burde sette saken på spissen. Han innskrenket seg til å legge ned protest mot tyskernes okkupasjon. Deretter gikk krysseren til nordkysten, hvor den satte opp et russisk handelsflagg og en tretavle med innskrift på dette språk «Tilhører Russland» - ved Nordhamna, hvor man mente å ha støtt på spor etter tidligere russiske fangstfolk.

Disse hendningene ledet til en diplomatisk meningsutveksling mellom Tyskland og Russland. De førte også til at statsråd Qvam i juli 1899 foreslo at man skulle prøve å få Svalbard med Bjørnøya erklært for et internasjonalt fellesområde som var permanent nøytralt, og innkalle en

internasjonal konferanse på det grunnlag. Intet mer ble imidlertid gjort med saken fra norsk side.

Omkring århundreskiftet begynte så kulldriften på Svalbard. De første som tok opp driften, var norske selskaper, men de ble snart fulgt av folk fra andre nasjoner. Den norske virksomheten hadde ført til at den russiske minister i Oslo i en helt personlig P.M. minnet om notevekslingen i 1871/72, og uttalte at det ikke var inntruffet noe som endret den russiske regjeringens oppfatning med omsyn til Svalbards internasjonale status. Han fikk da det svar at den norske regjering alltid hadde ment seg bundet ved den fortolkning som var gitt i notevekslingen, som gikk ut på at øygruppen var ingenmannsland. Den tiltagende økonomiske virksomhet på Svalbard førte snart til konflikter både mellom fangstmenn og mellom folk som okkuperte områder for kulldrift, og mellom kullselskapene og arbeiderne der, som for størsteparten var norske. Mer og mer trådte det fram ulemper ved at en manglet en fast rettsorden. Ved siden av kulldriften ble det også tatt opp hvalfangst. Fra 1903 og utover til 1913 drev flere norske selskaper årlig hvalfangst der oppe, med opptil 16 fartøyer og delvis fast stasjon i land. I 1907 ble det etter tiltak av Utenriksdepartementet gjort henvendelse til regjeringene i Belgia, Danmark, Frankrike, Nederland, Russland, Storbritannia, Sverige og Tyskland, for å gjøre dem oppmerksom på de utrygge tilstander som rådde på Svalbard, inklusive Bjørnøya. Den norske regjering hevdet at det var ønskelig at man ved internasjonale avtaler fant en utvei til å bedre disse forholdene, og ba om å få vite vedkommende regjeringers mening om saken. Alle de maktene som hadde vært spurt - med unntagelse av Belgia, som erklærte at de ikke hadde noen interesser i området - sa seg enig med den norske regjering og villig til å tre i forhandlinger med den, for å få i stand en fast ordning for øya. Etter dette initiativ ble det forhandlet videre. I 1908 kom U.S.A., som da hadde fått gruveinteresser på Svalbard, med, og våren 1909 sendte den norske regjering alle de innbudte makter et forslag til program for forhandlingene. Samme høst foreslo den svenske regjering at det før den alminnelige konferanse skulle føres forberedende forhandlinger mellom de nærmest interesserte makter, Norge, Russland og Sverige. Når de var blitt enige, skulle man så forelegge saken for de andre. Dette svenske initiativ førte til at det sommeren 1910 ble holdt en forhåndskonferanse mellom Norge, Russland og Sverige, hvor en ble enig om et utkast til en Svalbard-konvensjon. Utkastet ble forelagt de andre interesserte makter, og etter at en hadde fått deres svar, ble det holdt en ny norsk-russisk-svensk konferanse i Oslo i januar 1912. Den førte til at det ble utarbeidet et nytt utkast til konvensjon, i hovedsak likt det av 1910. Det bærende prinsipp i dette forslaget var at øygruppen skulle være ingenmannsland. Der skulle være like rett for borgere av alle nasjoner til å utnytte de økonomiske rettigheter på øygruppen, og til å drive vitenskapelig

forskning. Det skulle opprettes internasjonalt styre under ledelse av en kommisjon, med ett norsk, ett russisk og ett svensk medlem, som skulle skiftes til å føre forsetet et år av gangen.

På dette grunnlag ble det så sammenkalt en internasjonal Svalbardkonferanse i Oslo 16 juni 1914, men umiddelbart før denne konferansen ble det holdt ennå et særmøte av de delegerte fra Norge, Russland og Sverige. Svalbardkonferansen i Oslo satt sammen til 30 juli 1914, uten å komme til enighet. Før den gikk fra hverandre, var det avtalt at ny konferanse skulle holdes i februar 1915, men på grunn av verdenskrigen hvilte saken i de følgende år. Den ble først tatt opp igjen av den norske regjering ved utgangen av verdenskrigen, og nå på et nytt grunnlag, nemlig at øygruppen - inklusive Bjørnøya - skulle legges inn under norsk suverenitet. Under krigen hadde revolusjonen funnet sted i Russland, og sovjetregjeringen var ikke anerkjent av noen av de allierte makter. Saken ble fra norsk side tatt opp på fredskonferansen i Versailles, hvor Sovjet-Samveldet ikke var med, men hvor derimot Italia og Japan deltok, fordi de hadde vært med som allierte stormakter under verdenskrigen 1914. Dette initiativ førte til at den nåværende Svalbardtraktat den 9 februar 1920 ble underskrevet av representanter for Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederland, Norge, Storbritannia og de Britiske Dominions og Sverige. Alt i februar 1920 og senere i mai samme år erklærte sovjetregjeringen i telegrammer til flere av Svalbardtraktatens signatarmakter, at den ikke kunne anerkjenne som på noen måte juridisk bindende for seg noen som helst løsning av Svalbard-spørsmålet, som ble istandbrakt uten Sovjet-Samveldets medvirkning og samtykke. Denne russiske protesten, som ble gjentatt i note til den norske regjering av 6 januar 1923, førte til at det ble ført forhandlinger mellom den norske regjering og sovjetregjeringen. Disse forhandlinger resulterte i at sovjetregjeringens representant i Oslo, madame Kollontay, den 16 februar 1924 overrakte den norske regjering en erklæring fra sovjetregjeringen om at den anerkjente Norges suverenitet over Svalbard, Bjørnøya innbefattet. De hadde ikke noe å innvende mot traktaten som de senere kom til å slutte seg til. Først etterat denne erklæring var mottatt, foreslo den norske regjering for Stortinget å ratifisere traktaten, og Stortinget gjorde vedtak i samsvar med det. Så først i 1935, etterat Sovjet-Samveldet var blitt medlem av Folkeforbundet og var fullt anerkjent som stormakt av alle stater, tiltrådte Sovjet-Samveldet selv traktaten uten reservasjoner.

I hele tiden - fra Norge i 1925 overtok suvereniteten over Svalbard og til det ble overfalt av Tyskland 9 april 1940 - sto Svalbard-traktaten ved lag, og det ble ikke fra noe hold reist noen innsigelse eller ført noen klager over den norske administrasjon av øygruppen.

Om den suverenitet som Norge fikk over Svalbard gjennom traktaten av 1920, må det vel sies at den er sterkt

begrenset, for så vidt som den sikrer samtlige de makter som sluttet seg til traktaten, nøyaktig samme rettigheter hvor det gjelder næringsvirksomhet, vitenskapelig og annen virksomhet, som norske statsborgere. Traktaten gir Norge som utøver av suvereniteten ganske vidtgående forpliktelser. Den viktigste av dem - i sammenheng med saken vi behandler i dag - er den som er uttrykt i Svalbard-traktatens artikkel 9:

«Med forbehold av de rettigheter og plikter for Norge som følger av dets tiltredelse av Folkenes Forbund, forplikter Norge seg til ikke å opprette eller tillate opprettet nogen flåtebasis i de egner som er nevnt i artikkel 1, eller anlegge nogen befestning i de nevnte egner, som aldrig må nyttes i krigsøyemed.»

Etter at først Norge i april 1940 og siden Sovjet-Samveldet i juni 1941 var kommet med i krigen, viste det seg ugjørlig å opprettholde den fullstendige demilitarisering og nøytralisering av Svalbard-øygruppen som artikkel 9 i traktaten forutsetter. Det foregikk krigshandlinger der oppe mellom norske, engelske og tyske styrker. Det falt folk på begge sider, og det ble tatt folk til fange. Det ble opprettet midlertidige militære støttepunkter der. Dette faktiske forhold betydde etter norsk oppfatning ikke at Svalbard-traktaten ikke lenger var gyldig, men at en sto overfor en tvangssituasjon. Og det kan så vidt jeg skjønner, etter folkeretten ikke herske den ringeste tvil om at Svalbard-traktaten i dag er like gyldig som den noen gang har vært.

Denne historiske utvikling er bakgrunnen for Svalbard-saken som den foreligger i dag, og jeg skal nå gå over til å gjøre rede for hvordan den har utviklet seg fra den først ble tatt opp fra sovjetregjeringens side i november 1944, og til dags dato.

Saken ble reist under utenriksminister Trygve Lies besøk i Moskva i november 1944. Dette besøk var kommet i stand etter innbydelse fra de sovjet-russiske myndigheter under Trygve Lies opphold i Stockholm, og utenriksminister Lie tok imot innbydelsen fordi den jo kom på et tidspunkt da de russiske tropper var i ferd med å rykke inn i Nord-Norge, og det var en rekke praktiske spørsmål som måtte løses. Under hans opphold i Moskva ble alle disse praktiske spørsmål inngående drøftet, og alt ble lagt til rette for en løsning av dem som var gunstig fra norsk synspunkt.

Den siste aftenen under oppholdet - 11. november - ble utenriksministeren invitert til å komme og hilse på utenriksminister Molotov. Besøket skulle egentlig finne sted kl. 23, men først kl. 1 om natten kom samtalen i stand. Utenriksminister Lie var ledsaget av daværende ambassadør Andvord. Under denne samtalen begynte Molotov med å spørre om Lie var tilfreds med de avgjørelser som var truffet i de praktiske spørsmål. Det bekreftet Lie og uttrykte sin tilfredshet med at alle sakene nå var i orden.

Ved slutten av samtalen kom så utenriksminister Molotov plutselig inn på spørsmålet om Svalbard og Bjørnøya. Han

begynte med å si at han hadde noe på hjertet som han gjerne ville nevne, og kom så inn på Svalbard-traktaten. Han sa først at denne traktaten var blitt inngått uten at Sovjet-Samveldet på forhånd var blitt konsultert. Slik som situasjonen hadde utviklet seg under den nåværende krig, var det utelukket at traktaten, som også var undertegnet av Japan, Italia og Tyskland, hevdet han den gang, fremdeles skulle fortsette å være i kraft. Molotov uttalte videre at viktige ting var hendt under krigen, og Sovjet-Samveldets rolle i denne forbindelse var vel kjent. En traktat som Svalbard-traktaten kunne ikke lenger være i kraft, og Molotov håpet på Lies medvirkning på det punkt. Lie gjorde oppmerksom på at traktaten var avsluttet lenge før hans tid, og at saken derfor var helt ny for ham. Han ville gjerne høre hvilke punkter i traktaten Sovjet-Samveldet særlig hadde å beklage seg over. Molotov svarte til dette at før 1920 var Svalbard ingenmannsland, mens Bjørnøya var betraktet som russisk. Traktaten ga Norge suvereniteten til disse øyer, og det kunne Sovjet-regjeringen ikke godta. Traktaten var imot Sovjet-Samveldets interesser og kunne ikke forbli i kraft fordi stillingen nå var forandret. Molotov mente at det her var spørsmål om diskriminering, og at traktaten derfor måtte oppheves. Traktaten var blitt inngått på et tidspunkt da Sovjet-Samveldet var en stat som det ikke ble tatt hensyn til. Før krigen 1914-1918 utvant Russland årlig 400 000 tonn kull på Svalbard, og hele Ishavsflåten, Murmansk og Arkangelsk var henvist til disse kull. Molotov uttalte at bare to land var interessert i denne sak, nemlig Norge og Sovjet-Samveldet, - dersom man da ikke skulle ta hensyn til Japan og Italia, som har undertegnet traktaten. Han mente at vi måtte få et nytt arrangement for dette spørsmål og kaste den gamle traktat i papirkurven.

Lie svarte til dette at han aldri i sitt liv hadde hørt noen russisk klage i anledning av Svalbard og Bjørnøya. Så vidt han visste, utvant Norge 400 000 tonn kull årlig på Svalbard tidligere, og det var planer om å bringe produksjonen opp i 700 000 tonn. Saken hadde derfor stor betydning for Norge.

Molotov uttalte videre at Sovjet-Samveldet i 1920 protesterte mot ordningen og kun gikk med på den i 1924 fordi det var nødt til det. Men dengang var traktaten ikke i orden, fordi den ikke hadde Sovjet-Samveldets underskrift. Videre uttalte Molotov at Sovjet-Samveldet skrev under i 1935 fordi det da ble tvunget til det. Kunne det derfor tenkes at en slik traktat skulle forbli i kraft etter krigen, med Japans og Italias underskrifter? Sovjet-regjeringen anså den nåværende situasjon for uutholdelig. I sin tid ville denne sak bli opptatt med vedkommende myndigheter - «the proper authorities», som tolken sa - slik at traktaten kunne bli revidert på ordentlig måte, men fra russisk side hadde man villet underrette Norge først, da dette var en sak mellom disse to land. Den norske regjering måtte derfor være den første til å kjenne til saken. Molotov uttalte at man fra

russisk side var ivrig etter å komme til en forståelse og spurte Lie: «Ønsker De dette»? Utenriksminister Lie svarte at han prinsipielt ønsket å komme til en forståelse med Sovjet-Samveldet om alle spørsmål. Molotov uttalte videre at traktaten representerte en urettferdighet. Det var galt at Norge alene skulle disponere over disse øyer, og at Sovjet-Samveldet skulle være utenfor. Han mente at denne sak ikke var av stor betydning for Norge, men saken satte Sovjet-Samveldets følelser i sving. Det ble talt så meget om hva Sovjet-Samveldet hadde gjort under denne krig, og det var da umulig å la en traktat som denne bli stående. Det hadde vært 2 000 russere på Svalbard årlig, men bare 600 norske. Det var det hele. Hvorfor skulle da øyene være norske? De to regjeringer måtte komme til en ordning. Hvem kunne protestere mot dette? - Molotov uttalte derpå omtrent følgende: «Vi foreslår at Svalbard etter at traktaten av 1920 er blitt opphevet, skal tilhøre begge land, og at Bjørnøya, som før var russisk, atter skal bli det. La oss bli enige om å ordne dette spørsmål på en rettferdig måte. Så vel våre felles forsvarsinteresser som våre økonomiske interesser i nord berøres av denne sak. Vi må bli enige om dette punkt. Sovjet-Samveldet er stengt inne.»

Molotov pekte under dette på kartet hvordan stillingen var både i sør og nord, og sluttet med å spørre om vi skulle ordne dette i vennskapelighet eller om det skulle bli dispuTT. Lie fremholdt at når det var tale om forsvarsinteresser, var disse sikre nok i norske hender. Etter forrige krig ble øyene gitt til oss av de allierte til tross for at vi da hadde vært nøytrale. Det var takken for vår handelsflåtes innsats. Foruten utvinning av kull, knytter det seg også fiske- og fangstinteresser til øyene fra norsk side. Lie understreket at både De forente Stater og Storbritannia var interessert i saken, og at det derfor ikke var mulig på det daværende tidspunkt å gå nærmere inn på den.

Molotov uttalte at han forstod dette helt ut. Han hadde imidlertid ønsket helt klart å redegjøre for Sovjet-Samveldets standpunkt nærmere når han hadde anledning til å tale med den norske utenriksminister direkte. Han uttalte: «Vi kan ikke bli fornøyd før denne sak er løst.» De forente Stater og Storbritannia ville ikke bli berørt, de hadde viktigere ting å tenke på. Molotov fremholdt til slutt at det han gjorde gjeldende, bare var Sovjet-Samveldets juridiske rettigheter. Lie svarte hertil at saken ikke kunne opptas til behandling uten at de allierte signatarmakter var underrettet. Det var den første samtale hvor saken ble tatt opp.

Det er jo klart at dette russiske fremstøt mot Svalbard-traktaten gjorde et meget sterkt inntrykk på den norske regjering i London på et tidspunkt hvor Finnmark var besatt av sovjet-tropper, og under pågående krig. Saken ble straks tatt opp til behandling av Regjeringen, og daværende ambassadør Andvord fikk i desember samme år instruks om å

fremholde muntlig for utenriksminister Molotov omtrent følgende:

Den norske regjering hadde behandlet saken ut fra ønsket om å nå fram til en positiv løsning som kunne bidra til enn ytterligere å styrke det gode forhold som alltid hadde bestått mellom Norge og Sovjet-Samveldet, og som krigen hadde utdypet. I innledningen til Svalbard-traktaten av 1920 begrunnes avslutningen av denne traktat med partenes ønske om ved en anerkjennelse av Norges overhøyhetsrett til Svalbardgruppen, deri innbefattet Bjørnøya, å se innført et rettferdig styre på disse øyer.

Den norske regjering hadde alltid forstått og anerkjent de særlige interesser som Sovjet-Samveldet hadde på Svalbard, og da Sovjet-regjeringen etter at Svalbard-traktaten var undertegnet i 1920, erklærte at den ikke kunne anerkjenne på noen måte som juridisk bindende for seg noen løsning av Svalbard-spørsmålet som ble brakt i stand uten Sovjet-Samveldets medvirkning, ble dette møtt med forståelse i Norge. Norge forhandlet derfor senere med Sovjet-Samveldet om Svalbard-spørsmålet.

Så følger hele den faktiske fremstilling av hvordan det ble gått fram, slik som jeg alt tidligere har redegjort for.

Så fortsetter instruksene: Den norske Regjering forstod fullt ut de følelser som man i Sovjet-Samveldet næret i anledning av de internasjonale ordninger som ble truffet uten Sovjet-Samveldets medvirkning i årene etter den første verdenskrig.

Hvor det gjaldt de russiske økonomiske interesser på Svalbard, var det imidlertid i traktaten blitt tatt hensyn til dem med meget vidtgående bestemmelser om vern av ervervede rettigheter og fri adgang til å utvide næringsinteressene.

Den norske Regjering var klar over at hendingene under den siste krig hadde vist at en traktatfestet nøytralisering av Svalbard ikke lenger var en løsning som kunne tilfredsstille de nærmeste interesserte fredselkende stater, nemlig Norge og Sovjet-Samveldet. Den norske Regjering formodet også at de andre forente nasjoner som er parter i Svalbard-traktaten, hadde den oppfatning at artikkel 9 burde bortfalle eller erstattes med en ny artikkel som tillater den militære utnyttelse av øygruppen, innpasset i en universell eller regional sikkerhetsordning. Videre ble det fremholdt at den norske Regjering på det daværende tidspunkt ikke hadde konstitusjonell adgang til å drøfte en endelig ordning av de spørsmål det her gjelder. Dette kunne først skje etter at Norge var frigjort, og med Stortingets godkjenning. Den norske Regjering erklærte seg villig til sammen med Sovjet-regjeringen å overveie muligheten for en avtale mellom Norge og Sovjet-Samveldet om den militære utnyttelse av øygruppen. En forutsetning for at en slik ordning kunne bli endelig, måtte imidlertid være en tilkjennegivelse fra de andre mest interesserte makters side om at de anser den således avtalte militære utnyttelse for å være i fredens interesse. Den

norske Regjering var derfor villig til sammen med den sovjetrussiske regjering å gjøre henvendelse til de andre mest interesserte makter i sakens anledning.

Den norske Regjeringens svar ble muntlig gitt utenriksminister Molotov 29 desember 1944.

Molotov fastholdt imidlertid under samtalen sitt opprinnelige forslag. Han pekte på at krigen hadde vist betydningen av den nordlige tilførselsvei, og Sovjet-Samveldet hadde måttet benytte den til tross for vanskene som følge av at tyskerne dessvære befant seg i Norge og Finnland. Svalbard-gruppen hadde betydning så vel for Sovjet-Samveldet som for Norge av sikkerhetsgrunner, men også på grunn av kullene. Molotov konstaterte at det norske svar viste forståelse av det sovjetrussiske synspunkt, men han mente det ikke gikk langt nok.

For de foreløpige forhandlinger som skulle føres, kunne tre grunnlag tenkes: 1) Svalbard-traktaten. 2) Det sovjetrussiske forslag om norsk-russisk sameie av Svalbard, mens Bjørnøya skulle bli russisk. 3) Fritt grunnlag hvor begge parter kom med sine ønsker. Molotov uttalte videre at punkt 1, altså Svalbard-traktaten, ikke kunne aksepteres av russerne. Traktaten måtte bort. Han mente at punkt 2, altså det sovjetrussiske forslag om norsk-sovjetrussisk sameie, mens Bjørnøya skulle bli russisk, ville være til fordel for begge parter og for den alminnelige sikkerhet. Han håpet at den norske Regjering ville forstå dette. Norge og Sovjet-Samveldet måtte bli enige, og så måtte de få tilslutning fra visse andre makter som han mente ville samtykke.

Andvord fremholdt blant annet at den norske Regjering, som svaret viste, hadde stor forståelse for den sovjetrussiske plan med hensyn til sikkerhetsspørsmålet. Han redegjorde også for betydningen av ishavsinteressene for Norge og at det var utenkelig at disse etter denne krig skulle lide noe avbrekk.

Saken ble påny behandlet av den norske regjering, og ambassadør Andvord fikk i midten av januar telegrafisk instruksjon om å fremholde for Molotov at den viktigste hensikt med de forslag Regjeringen hadde fremsatt, hadde vært å opprettholde det gode og tillitsfulle forhold mellom de to land. Ut fra dette syn var Regjeringen villig til å forsøke å nå fram til en form for en norsk-sovjetrussisk ordning på Svalbard som helt kunne tilgodese de sovjetrussiske ønsker om sikkerhet. I tilfelle av at Sovjet-Samveldet etter at en revisjon av artikkel 9 var blitt bifalt av de kontraherende parter, skulle ønske å se Svalbard-traktaten avløst av en ny traktat - ville den norske Regjering ikke motsette seg dette. Men den norske Regjering, som i kraft av sin traktatfestede suverenitet både hadde rettigheter og forpliktelser overfor alle de kontraherende parter, måtte, om sovjet-regjeringen fastholdt at videre drøftelser skulle finne sted på grunnlag av en avskaffelse av traktaten, underrette de viktigste interesserte regjeringer blandt de forente nasjoner.

Andvord ble også anmodet om å gjenta likeoverfor Molotov sine forhåpninger om at vår imøtekommende holdning måtte møte et mer positivt og forståelsesfullt svar enn det som var mottatt, idet det skulle være gode muligheter for å løse saken ved vennskapelige drøftelser mellom de to regjeringer. Videre fikk Andvord instruks om å redegjøre for det politiske forhold vedrørende Bjørnøya.

Tilføyelsen i denne instruks om at den norske Regjering ikke ville motsette seg en senere ombytning av Paristraktaten med en ny Svalbard-traktat, betydde i forhold til det tidligere norske forslag en ytterligere innrømmelse og et bevis for at vi anstremte oss for å imøtekomme de sovjetrussiske ønsker. Fordelen fra sovjetrussisk synspunkt ved å gå gjennom en revisjon av artikkel 9, som tilgodeså Sovjet-Samveldets sikkerhetsbehov, var at bare på det grunnlag kunne den norske Regjering allerede på daværende tidspunkt ta skritt som ville lette gjennomføringen i fremtiden av den opphevelse av Paris-traktaten som ikke Norge ønsker, men som Sovjet-Samveldet ønsker av prestisjehensyn. Den norske Regjering kunne ikke uten å bryte sine internasjonale forpliktelser og norsk statsrett, drøfte en forkastelse av traktaten fra norsk side. Den eventuelle nye internasjonale avtale som skulle avløse Paristraktaten, måtte likesom denne være flersidig.

Dette var i hovedsaken innholdet av instruksene.

Den 25 januar 1945 hadde ambassadør Andvord en ny samtale med utenriksminister Molotov. Under samtalen gjentok Andvord den norske Regjeringens tidligere tilbud og fremholdt at Sovjet-Samveldet derved fikk løst sikkerhetsspørsmålet og dessuten oppnådde den fordel at saken utad ville fremstille seg som et felles norsk-sovjetrussisk ønske om en slik ordning. Molotov fremholdt at det etter denne krig burde være klart at en traktat med en slik forhistorie ikke kunne bestå, og han var gla over at den norske Regjering betraktet den som noe som kunne forandres. Han forsto at det norske standpunkt var at man nå var villig til å forhandle om en sikkerhetsordning, og hvis man kom til enighet herom, da å ville forelegge saken for de signatarmakter som man så ble enig om. Under de kommende overveielser ville det være av betydning å vite om den norske Regjering kunne tenke seg senere å gå med på å la traktaten bli erstattet av en ny traktat.

Andvord fremholdt at hvis man fra sovjetrussisk side gikk med på å innskrenke forhandlingene til å gjelde en sikkerhetsordning, ville han reise til London og prøve å oppnå den norske Regjeringens løfte om ved en senere anledning ikke å sette seg imot opphevelse av traktaten. Molotov spurte deretter om den norske Regjering kunne gå med på at man under eventuelle forhandlinger om en sikkerhetsordning også kunne drøfte det russiske forslag om sameie, («joint possession»), dog uten å ta sikte på noen avtale om dette punkt på det daværende tidspunkt.

På dette siste svarte Andvord kategorisk *nei*, idet han uttalte at den norske Regjering ikke kunne diskutere noe som kunne innebære forandring med hensyn til vår suverenitet over området. Molotov uttalte at han la vekt på at saken ble ordnet på vennskapelig måte, men han talte meget om den betydning Svalbardkullene hadde for Sovjet-Samveldet. Andvord svarte til dette at vi jo hadde hver våre gruver, men at de spørsmål som reiste seg i denne forbindelse, jo heldigvis ikke forelå til behandling, idet en økonomisk vinning for Sovjet-Samveldet i denne forbindelse ville bety et tilsvarende tap for Norge, og noe tap skulle vi ikke lide, etter det Molotov hadde erklært under den foregående samtale om denne sak. Dette var heldig, uttalte Andvord, idet et krav som i det hele kunne tenkes å gjøre stillingen verre for den hårdt prøvede befolkning i Nord-Norge, ville kunne få uberegnelige konsekvenser. Molotov bemerket hertil at et godt forhold til Sovjet-Samveldet var mere verd for Nord-Norges befolkning enn noensomhelst Svalbard-traktat.

Den 29 januar ble Andvord på ny kalt til Molotov, som ville gjøre ham kjent med Sovjet-regjeringens svar på den norske Regjeringens forslag. Han leste derpå opp følgende dokument, som han betegnet som teksten i sitt muntlige svar:

«Parisertraktaten av 9 januar 1920, som medførte radikale forandringer i den rettslige stilling for Spitsbergen-øyene, som inntil da var betraktet som ingenmannsland, ble undertegnet uten at USSR fikk underretning, og uten dets deltagelse, hva Sovjet-regjeringen betrakter som uregelmessig. Den omstendighet at det blandt dem som har undertegnet denne traktat, er stater som har opptrådt på deres side som fører krig mot de allierte makter, viser at traktaten ikke kan stå ved makt. Denne avgjørelse tok overhodet ikke hensyn til USSR's viktige interesser både av økonomisk karakter og med hensyn til spørsmålet om USSR's sikkerhet i dette område. Helt inntil den nåværende krig ble imidlertid USSR's nordlige distrikter og Sovjets sjøgående flåte i nord forsynt med kull som ble utvunnet av Sovjets organisasjoner på øya Spitsbergen i et kvantum av omkring 400 000 tonn årlig, mens alt det som ble utvunnet av kull på øya Spitsbergen, beløp seg til 600 à 650 000 tonn. Dessuten har den vei til Oseanet i vest som går forbi Spitsbergen, en eksepsjonell stor betydning for USSR og dets sikkerhet i nord. Den nåværende krig i særdeleshet har vist hvor nødvendig det er å trygge USSR's sikkerhetsinteresser i dette område. En rettferdig løsning av spørsmålene vedrørende Spitsbergenøyene og Bjørnøya ville trygge de viktige sikkerhetsinteresser i nord både for USSR og også for Norge under full hensyntagen til begge lands økonomiske interesser.

Sovjetregjeringen har med all oppmerksomhet gjort seg bekjent med at den norske Regjeringens erklæring, som ble avgitt av ambassadør Andvord den 25 januar i år til

Folkekommissaren for Utenriksvesenet, V.M. Molotov, om at:

1. Den norske Regjering foreslår å forhandle om felles militært forsvar av
øyene Spitsbergen og Bjørnøya, og
2. konsultere vedkommende allierte regjeringer angående i fellesskap
utarbeide norsk-sovjetiske forslag.

Sovjet-regjeringen erklærer seg enig i de av den norske regjering fremlagte forslag og foreslår på ovenanførte grunnlag samtidig å forhandle om USSR's og Norges utnyttelse av kull- og andre forekomster på Spitsbergen og likeledes om nødvendigheten av å annullere traktaten av 9 februar 1920.»

Molotov håpet at hans gjengivelse av Andvords punkt vedrørende sikkerhetsordningen var riktig. Andvord gjorde da oppmerksom på at ordet «felles» i forbindelse med «forsvar» ikke var benyttet av ham, og heller ikke av den norske Regjering. Han pekte på at det syntes ham å være en viss forskjell mellom «felles forholdsregler» angående «forsvaret» og «forholdsregler angående felles forsvar».

Molotov uttalte at han gjerne ville høre Andvords personlige oppfatning av hvordan den norske Regjering ville stille seg til de to tillegg som man fra russisk side hadde gjort til de norske forslag, og som var en betingelse for at Sovjet-regjeringen kunne godta dette. Til dette svarte Andvord at når man så på de to tillegg som et hele knyttet sammen med vårt forslag om en sikkerhetsordning, syntes han nærmest at man var kommet tilbake til det opprinnelige forslag som Molotov hadde stillet utenriksminister Lie. Molotov uttalte da at det var en meget essensiell forskjell, nemlig den at man fra sovjethold ikke lenger nevnte noe om «sameie». Fra russernes side bandt man seg ikke til definitivt å frafalle tanken herom, men man unnlot å reise spørsmålet. Dette betydde et kompromiss, som man mente man fra norsk side ville sette pris på og kunne akseptere.

Etter at dette punkt således var blitt klart, gikk Andvord og Molotov over til å tale om de to tilleggsbestemmelser som man fra russisk side var kommet med. Angående opphevelse av traktaten gjentok Andvord hva han under forrige møte hadde sagt om at han hadde visse begrunnede forhåpninger om at den norske regjering ville være villig til, dersom man fra sovjethold nå ville innskrenke seg til forhandlinger om sikkerhetsspørsmålet, allerede nå å meddele Sovjet-regjeringen at den norske regjering i sin tid ikke ville motsette seg en opphevelse av traktaten. Andvord uttalte at han hadde denne tro fordi han visste at den norske regjering forstod Sovjet-Samveldets følelser med hensyn til Svalbard-traktaten, og ønsket så langt som mulig å ta hensyn til disse. Noen forhandlinger om dette anså Andvord imidlertid at man ikke kunne regne med at den norske regjering ville gå inn på på det nåværende tidspunkt. Andvord understreket at den norske regjering ikke uten å bryte sine

internasjonale forpliktelser og norsk statsrett kunne diskutere en opphevelse av traktaten fra norsk side.

Til dette svarte Molotov at det var Sovjet-regjeringens standpunkt at Norge og Sovjet-Samveldet allerede nå burde bli formelt enige om nødvendigheten av traktatens opphevelse. Han fremholdt igjen at traktaten var undertegnet av Italia og Japan, og kunne allerede av den grunn ikke fortsette å være i kraft. Man hadde gjort den feil («mistake») å avslutte denne traktat etter forrige krig uten å ta hensyn til Sovjet-Samveldet. Traktaten hadde medført en endring i stillingen og tok ikke hensyn til Sovjet-Samveldets økonomiske interesser.

Kullene fra Svalbard spilte en uhyre stor rolle for skipsfarten i nord. Det man fra russisk side ville, var foreløpig bare det negative at traktaten skulle vekke, uten å gå inn på hva en ny traktat måtte komme til å innebære.

Andvord gjentok at han gikk ut fra at den norske regjering ville være stemt for ikke å motsette seg at traktaten i sin tid ble opphevet, men at han ikke hadde mer å tillegge til hva han tidligere hadde sagt angående den formulering man fra russisk side hadde gitt tanken.

Med hensyn til kullene uttalte Andvord at forhandlinger om dem var et nytt spørsmål, som han ikke visste hvordan den norske regjering ville stille seg til. Han mente at det i traktaten var tatt sådant hensyn til russiske interesser at det ikke skulle være nødvendig å forhandle ytterligere om det. Molotov erklarte at man fra russisk side gjerne ville forhandle om kullspørsmålet. Andvord spurte da om disse forhandlinger ville kunne tenkes å innebære at det fremkom ønsker fra Sovjet-hold om en utvidelse av den russiske gruvedrift utover hva der var forutsatt. Til dette svarte Molotov at det ville komme til å vise seg under forhandlingene. Andvord svarte Molotov at han var ute av stand til å si noe definitivt om hvordan den norske regjering ville stille seg til forhandlinger om kullspørsmålet, som nå foreslått.

Ambassadør Andvord reiste derpå etter samtalen den 29. januar til London, og en komité bestående av daværende stortingspresident Hambro, dr. Arnold Ræstad, ambassadør Andvord, dr. Arne Ordning og daværende minister Berg utarbeidet en tekst til den muntlige meddelelse som ambassadør Andvord skulle avgi til utenriksminister Molotov, ut fra den forutsetning at regjeringen ønsket på det daværende tidspunkt å begrense denne meddelelse til det minste som var nødvendig for å vareta våre vitale interesser og internasjonale forpliktelser i den situasjon som var oppstått.

Den 16 mars 1945 fikk ambassadør Andvord instruks om å avgi muntlig uttalelse til Molotov av følgende innhold:

«Folkekommissæren for Utenriksvesenet herr Molotov meddelte ambassadør Andvord 29. januar 1945 følgende:» - og så kommer teksten i det russiske svar.

«Den norske regjering har gjort seg bekjent med denne meddelelse.

Den norske regjering aksepterer at det opptas forhandlinger på det grunnlag som her er angitt, idet den forutsetter at de endelige avtaler for Norges vedkommende, overensstemmende med hva Grunnloven herom bestemmer, gjøres til gjenstand for godkjennelse av Stortinget, og idet den til meddelelsen knytter følgende bemerkninger:

I. Militært forsvar av øyene Spitsbergen og Bjørnøya.

Forsvaret av Svalbard-øygruppen er et felles anliggende for Norge og Sovjet-Samveldet. Forsvarsforanstaltningene blir å innpasse i de ordninger som måtte bli truffet av en internasjonal sikkerhetsorganisasjon som begge parter er medlemmer av. De faste anlegg skal opprettes på grunn som tilhører den norske stat eller som den vil ekspropriere.

Forsåvidt angår de to parters innbyrdes forhold på det militære område, skal prinsippet om likestilling på ethvert punkt iakttas. Avtaler blir å treffe om de faste anleggs karakter, omfang og utstyr og om bemanningsstyrkenes sammensetning, om kommandoforhold, krigsberedskap etc. Avtaler blir også å treffe om fordeling av utgiftene.

Da midlene som trykker forsvaret av Svalbard-øygruppen ikke vil bli brukt til angrep, vil den omstendighet at forsvar iverksettes til fordel for særskilt Norges eller særskilt Sovjet-Samveldets interesser, ikke i seg selv medføre at den annen part blir å betrakte som krigførende.

II. Kullene.

Da den norske regjering er ubekjent med at det fra noe hold er fremkommet noen forestilling om at den bestående ordning for utnyttelsen av kull- og andre forekomster ikke skulle være tilfredsstillende, ville den norske regjering sette pris på å bli underrettet om hvilke spørsmål Sovjet-regjeringen ønsker å reise i denne forbindelse forinnen drøftelser finner sted.

III. Annullering av traktaten av 1920.

Den norske regjering forutsetter at annullering av traktaten av 1920 i tilfelle gjennomføres under iakttagelse av Folkerettens regler. Den er imidlertid enig med Sovjet-regjeringen i at de stater som under den nåværende verdenskonflikt har kjempet mot oss eller våre allierte, ikke skal tilspørres om annulleringen eller å delta i forhandlinger om en ny avtale.»

Dette svar overleverte ambassadør Andvord Molotov den 31 samme måned, mars 1945. Molotov uttalte at saken var

innviklet, og derfor var det vanskelig å avgi en uttalelse med en gang. Molotov forsto vårt svar slik at vi godtok det forslag han hadde fremsatt, idet vi til dette knyttet våre bemerkninger. Han minnet om erklæringen under den forrige samtale med hensyn til ordene «felles forsvar» og spurte om saken var i orden.

Andvord svarte at regjeringen hadde mottatt den sovjetrussiske meddelelse og i sitt svar satt det opp som grunnlag for videre forhandlinger, og at regjeringen enn videre i bemerkning I i sitt svar hadde erklært forsvaret for «felles anliggende». Molotov spurte deretter om det var helt klart at vi ville gå til forhandlinger, og derpå, når enighet mellom oss var oppnådd, ville henvende oss til visse signatarmakter. Andvord bekreftet dette, men fant det nødvendig å tilføye at regjeringen samtidig håpet - ja egentlig forutsatte - at man kunne stanse her og vente med slike forhandlinger inntil Norge var fritt og regjeringen kom i en gunstigere stilling, spesielt teknisk sett med henblikk på å kunne føre slike forhandlinger. Til dette svarte Molotov at han på en måte forsto vårt ønske, men at det jo var nødvendig at vår meningsutveksling førte til noe konkret.

Andvord svarte at hans instruks bare gikk ut på å gi Molotov den muntlige meddelelse, men at Andvord ikke anså det for utelukket at Regjeringen kunne være villig til å bemyndige Andvord til sammen med Molotov å undertegne en felles erklæring på basis av det svar vi hadde gitt, men under den absolutte forutsetning at ytterligere forhandlinger utsto til Norge var fritt. Molotov ga ikke noe svar på dette, men spurte om det var riktig at vi ønsket å få vite hva Sovjet-Samveldet tenkte å ta opp med hensyn til kullene på Svalbard.

Andvord viste til våre bemerkninger under punkt II i svaret, og uttalte at kullene på Svalbard var av meget stor viktighet for Norge. Vi måtte derfor vite hva det skulle forhandles om. Med hensyn til bemerkningene under punkt III spurte Molotov hva vår tekst egentlig betød. Andvord svarte at vi forstod det sovjetrussiske ønske i saken; men at vi la vekt på, og gikk ut fra at Sovjet-Samveldet gjorde det samme, at avskaffelsen av traktaten eventuelt kom til å finne sted på en folkerettslig korrekt måte.

Molotov uttalte meget vennlig at han betraktet vårt svar som tilfredsstillende basis for videre forhandlinger, men det var nødvendig at vår meningsutveksling resulterte i noe konkret og Molotov trodde at dersom han og Andvord sammen ville gå til arbeidet, måtte de kunne nå fram til et tilfredsstillende resultat. Til dette svarte Andvord påny, at hans instruks kun gikk ut på å avgi meddelelsen, men at han anså det mulig at Regjeringen ville kunne gå med på en felles erklæring på det grunnlag som forelå.

På dette tidspunkt forelå det allerede utarbeidet et norsk forslag til felleserklæring, fordi oppfatningen i Regjeringen i London var den, at slik som denne sak lå an, måtte en ta initiativet på norsk hold. Derfor kunne den

norske regjering den 4 april 1945 gi ambassadør Andvord fullmakt til å fremlegge for Molotov utkast til felleserklæring. Dette utkast ble sendt Molotov med note den 9 april 1945, og det har denne ordlyd:

«Den norske regjering og den sovjetrussiske regjering, som mener at nøytraliseringen av Svalbard, uttalt i Paristraktaten om Svalbard av 1920, har vist seg å være ugjennemførlig og at en opprettholdelse av dette prinsipp ville være i åpenbar strid med de to lands interesser,

som ønsker å istandbringe en ordning med hensyn til den militære utnyttelse av øygruppen som både kan tjene til å fremme de to lands sikkerhet og vil kunne betraktes som en regional utbygging av en internasjonal sikkerhetsorganisasjon,

er, idet de vil avvente uttalelser som i fellesskap skal innhentes fra Frankrikes, Det Forente Kongerikes, De Forente Staters, Canadas, Sveriges og Nederlandenes regjeringer, og under forbehold av det norske Stortings godkjennelse av en endelig ordning, blitt enig om følgende bestemmelser:

Forsvaret av Svalbardøygruppen er et fellesanliggende for Norge og Sovjet-Samveldet.

Forsvarsforanstaltningene blir å innpasse i de ordninger som måtte bli truffet av en internasjonal sikkerhetsorganisasjon som begge parter er medlemmer av.

De faste anlegg skal opprettes på grunn som tilhører den norske stat eller som den vil ekspropriere.

For såvidt angår de to parters innbyrdes forhold på det militære område skal prinsippet om likestilling på et hvert punkt iakttas.

Avtaler blir å treffe om de faste anleggs karakter, omfang og utstyr og om bemanningsstyrkenes sammensetning, krigsberedskap etc.

Avtaler blir også å treffe om fordeling av utgiftene.

Da midlene som trykker forsvaret av Svalbardøygruppen ikke vil bli brukt til angrep, vil den omstendighet at forsvar iverksettes til fordel for særskilt Norges eller særskilt Sovjet-Samveldets interesser, ikke i seg selv medføre at den annen part blir å betrakte som krigførende.

De to regjeringer er enige om at opphevelsen av traktaten av 1920, hvorom forhandlinger senere vil finne sted, i tilfelle gjennomføres under iakttagelse av folkerettens regler, og at de stater som under den nuværende verdenskonflikt har kjempet mot Norge eller Sovjet-Samveldet eller deres allierte, ikke skal rådspørres om opphevelsen av traktaten eller innbys til å delta i forhandlinger om en ny avtale.»

Dette utkastet til felleserklæring av 9 april 1945, er det siste formulerte forslag som foreligger i saken fra norsk side. Fra russisk side kom det ikke noe direkte svar på dette

norske utkast til felleserklæring. Det som er skjedd siden, og som det tidligere Storting ble orientert om gjennom utenriksminister Lies redegjørelse, og det nå sittende Storting gjennom mine redegjørelser, er at det var helt stille om saken fra alle kanter til i november 1945.

I mellomtiden hadde jo utenriksminister Lie, ennå før han forlot London, orientert både den britiske og den amerikanske regjering og gjort dem kjent med forslaget til felleserklæring, og ingen av dem hadde reist noen innvendinger mot forslaget.

Den 5 november 1945 kom den britiske ambassadør her i Oslo, Sir Laurence Collier, under en samtale med Trygve Lie inn på Svalbardspørsmålet, og gjorde da oppmerksom på at man nå, etter at de Forente Nasjoners charter var fullt utformet og ville bli tiltrått av Norge og Sovjet-Samveldet, hadde bestemmelser i chartrets art. 43 som sier at enhver sikkerhetsordning skal komme i stand etter initiativ av Sikkerhetsrådet. Han mente, at hvis saken ble tatt opp igjen fra sovjetehold, måtte man kunne si at den måtte sees i lys av art. 43 i chartret.

Det ble ikke gjort noe mer med det, fordi det hele tiden var oppfatningen her at vi ingen interesse hadde av å ta noe initiativ i denne sak, så lenge man lot den hvile fra russisk side.

Så i slutten av mars i år nevnte Molotov saken overfor ambassadør Andvord under en mottagelse i Moskva. Vi fikk øyeblikkelig rapport om det, og sendte da et spørsmål til ambassadør Andvord. Vi ville gjerne høre hans mening om hvorvidt man, hvis saken ble tatt opp fra russisk side, burde spørre Molotov om saken ikke nå var kommet i en annen stilling etter at UNO-pakten var trått i kraft og både Norge og Sovjet-Samveldet var medlemmer av de Forente Nasjoner, og henviser til art. 43. Til dette svarte ambassadør Andvord at en kunne ikke i og for seg si at saken var kommet i en ny stilling, og at man fra russisk side sikkert ville se det slik at under alle omstendigheter måtte Norge og Sovjet-Samveldet først være enige, før henvendelse ble gjort til Sikkerhetsrådet, og man ville også være av den oppfatning at den norske og den sovjetrussiske regjering måtte være enige om å gjøre henvendelse i fellesskap til signatarmaktene for Svalbard-traktaten, med sikte på å få den opphevd.

Det ble ikke tatt noe mer initiativ fra russisk side i denne omgang. Jeg redegjorde så for det som var passert til da, i lukkede møter i Stortinget den 14 mai og 13 juni 1946, og jeg vil gjerne få lov til å citere de uttalelser som falt i debatten den 13 juni fra Utenrikskomiteens formann, og som ikke møtte innsigelse fra noe hold:

«Jeg skal først si et par ord om *Svalbard-saken*,» sa herr Wold. «Jeg er enig i at det i den stilling denne sak er kommet, hverken er nødvendig eller ønskelig at det fra norsk side tas noe initiativ for å bringe forhandlingene i gang igjen. Våre interesser har i denne sak rent forhandlingsmessig hittil vært varetatt av vår

ambassadør i Moskva på en helt utmerket måte. Vi har hele tiden forhandlet helt åpent og tillitsfullt med Sovjet-Unionen, i full overensstemmelse med det vennskap og det tillitsforhold som består mellom våre to folk. Det er riktig at vi har sett og at vi ser denne sak først og fremst som et norsk-sovjetrussisk anliggende, som vi ved direkte forhandlinger har søkt å bli enige om, og dersom Svalbard-spørsmålet påny skulle bli tatt opp, sier det seg selv at vi må være beredt til å fortsette forhandlingene i samme ånd. Det har hele tiden vært vårt ønske saklig og fordomsfritt å søke å nå frem til en forsvarlig og tilfredsstillende ordening.»

Det som jeg hittil har referert, inklusive debatten i Stortinget, var den bakgrunn jeg hadde da jeg kom til Paris under fredskonferansen, og der hadde jeg etter anmodning av Molotov den 2 august en samtale med ham, som i det store og hele dreiet seg om situasjonen på fredskonferansen, og de saker som forelå der i øyeblikket. Men på slutten av samtalen sa han plutselig: Så har vi Spitsbergen. Det var nå på tide, sa han, at våre forhandlinger om Spitsbergen ble ført til en avslutning. Til det svarte jeg at vi i Norge ikke syntes det hastet med slike forhandlinger. Vi hadde for over et år siden sendt et forslag til Sovjet-Samveldets regjering til en felleserklæring, og hadde ennå ikke fått noe offisielt svar på hvordan Sovjet-Samveldet stilte seg til det norske forslag. Jeg nevnte videre at det kanskje nå kunne være grunn til å se spørsmålet om forsvaret av Svalbard i lys av at begge våre land var blitt medlemmer av de Forente Nasjoner, og derfor måtte se spørsmålet i forbindelse med avtaler som skulle sluttes med den militære stabskomite. Til dette svarte Molotov at han var på det rene med at det var Sovjet-Samveldets regjering som måtte ta initiativet, og at den skyldte oss et svar på vårt forslag til felleserklæring. Hans regjering mente nå at det var på tide at vi i nær fremtid gikk i gang med videre og avsluttende forhandlinger. På min antydning om å se spørsmålet om forsvaret i lys av det felles medlemskap i de Forente Nasjoner, reagerte han overhodet ikke. Da han gjentok at vi nå snart måtte komme fram til forhandlinger, sa jeg at jeg skulle underrette min regjering om Sovjet-Samveldets ønske, og at jeg ikke var i tvil om at den norske regjering var villig til å ta forhandlinger opp når det måtte passe for Sovjet-Samveldets regjering.

Jeg vil bare skyte inn at jeg naturligvis øyeblikkelig telegraferte hjem til Regjeringen om det som her hadde passert.

Så gikk hele resten av tiden under Paris-konferansen uten at noe mer skjedde. Under et av mine besøk hjemme drøftet vi saken i Regjeringen, og ble enige om at hvis saken ble tatt opp igjen, måtte vi først og fremst se å få greie på hva det var russerne nå ønsket. Så kom så Molotov tilbake til saken en av de siste dager under Paris-konferansen, den 14 oktober. Da innbød han 3 medlemmer av den norske delegasjon til lunsj sammen med representanter fra noen andre

delegasjoner, og ved bordet spurte han meg: Når kan vi snakke om Svalbard-saken? Jeg svarte at det var det ikke tid til nå i Paris, vi skulle begge reise neste dag, men det måtte bli mulig å få snakket om den i New York. Da jeg så kom til New York, nevnte han alt den første dag vi møttes: Vi må se å finne en tid mens vi begge er her, til å snakke om saken. Jeg sa da fra med en gang at jeg ble i New York til den 19 november, for at han skulle være oppmerksom på det. Så kom han den 15de og spurte om vi nå kunne snakke om saken den neste dag. Jeg hadde deretter i New York to samtaler med Molotov om saken, og dem vil jeg få lov til å referere nokså utførlig til orientering om hva det er som nå tas opp fra russisk side.

Jeg vil bare gjerne ha nevnt at under drøftingene i Regjeringen hadde den tanke vært sterkt fremme, om vi ikke nå med en gang måtte prøve å komme bort fra spørsmålet om felles forsvar. Vi er jo alle sammen klar over hvor vanskelig det er. Men etter samråd der borte med Hambro og Terje Wold, og også etter å ha snakket med Trygve Lie, som jo hadde hatt saken i hele dens første stadium, kunne jeg ikke komme til noe annet resultat enn at hvis jeg, etter det jeg hadde sagt i Paris, begynte en samtale med Molotov med å si: Nei, nå var stillingen en helt annen, nå er det hele falt bort, vi må snakke på et helt annet grunnlag - kunne jeg ikke unngå med en gang å få en forhandlingsatmosfære som ville være til det ytterste ugunstig. Av den grunn tok jeg den stilling som vil fremgå av det referat jeg nå skal gi av samtalene, hvor utenrikskomiteens formann Terje Wold hele tiden var til stede og deltok:

Samtalen var kommet i stand etter anmodning av Molotov, da han ønsket å utveksle meninger om Svalbard-saken. Molotov begynte samtalen med å si at han gjerne ville drøfte Svalbard og Bjørnøya, og henviste med en gang til ambassadør Andvords erklæring av 31 mars 1945 og til det norske forslag til felleserklæring av 9 april s.å. Molotov pekte på at i erklæringen av 31 mars var det brukt uttrykket «Svalbard og Bjørnøya», mens det i forslaget til felleserklæring bare var brukt uttrykket «Svalbard-arkipelet», og spurte om det lå noen realitet i den forskjellen. Til det svarte jeg - fordi jeg i farten ikke var oppmerksom på at «Svalbard-arkipelet» er det tekniske uttrykk som omfatter også Bjørnøya - at jeg forsto det slik at den norske Regjering mente saken gjaldt Svalbard-øygruppen. Hvis det var så at det fra sovjet-regjeringens side også var ønske om at forhandlingene skulle omfatte Bjørnøya, ville jeg forelegge dette for min Regjering.

Molotov vendte deretter tilbake til erklæringen av 9 april 1945. Det var riktig, sa han, som jeg hadde nevnt under samtale i Paris, at den norske Regjering ikke hadde fått noe svar hittil på utkastet. Før han, Molotov, sendte oss noe skriftlig svar, mente han det ville være nyttig med en muntlig meningsutveksling om de endringer i utkastet til felleserklæring som han kom til å foreslå. Jeg erklærte meg

enig i at en slik meningsutveksling ville være nyttig. Molotov sa deretter at sovjetregjeringens interesse i Svalbard-øygruppen og Bjørnøya ikke bare gjaldt den militære side av spørsmålet, men også de økonomiske forhold og muligheter begge steder. Han pekte på at mens der i erklæringen av 31 mars var et punkt II om kullgruvene var dette spørsmålet overhodet ikke berørt i utkastet til felleserklæring. Sovjetregjeringen ønsket å få inn et avsnitt om dette spørsmål i felleserklæringen, da Svalbard-kullene var av vesentlig betydning for hele den nordlige del av Sovjet-Samveldet, og spesielt den eneste kilde til kullforsyning for sovjetrussiske skip i dette område. Jeg svarte at kullene fra Svalbard var de eneste kullressurser Norge overhodet hadde, og at derfor Svalbard-kullene og adgangen til fortsatt å utnytte dem, var av vesentlig betydning for norsk næringsliv. Til dette svarte Molotov at det ikke var noe ønske fra Sovjets side om å hindre Norge i å utnytte kullforekomstene på Svalbard, men at en måtte finne frem til en ordning som tillot både Norge og Sovjet-Samveldet å utnytte kullforekomstene. Molotov refererte deretter - og lovet på det tidspunkt å oversende skriftlig før jeg forlot New York - sovjetregjeringens forslag til et avsnitt om kullene i felleserklæringen. Jeg understreket at da dette var første gang vi på norsk hold fikk nærmere presisert de russiske ønskemål om dette spørsmål, kunne jeg ikke ta standpunkt, men måtte forelegge spørsmålet for den norske Regjering og for det norske Storting. Wold føyde til at det norske standpunkt hvor det gjaldt kullspørsmålet jo var utformet i avsnitt II i erklæringen av 31 mars. Molotov refererte deretter dette avsnittet og sa at det var riktig at det hittil ikke hadde vært noen klage over forholdet på det punkt, men det var ønskelig å få spørsmålet om rettighetene til kullene nærmere presisert. Det russiske utkast til formulering som da ble opplest, omfattet ikke bare kullgruvedriften, men også spørsmålet om samme næringsrettigheter for sovjetborgere som for norske borgere til skjerping og utnyttning av eventuelle nye fund og fangst- og fiskerettigheter. Det inneholdt også noe om eksklusiv rett for russiske borgere og russiske organisasjoner på de områder som var utnyttet av dem næringsmessig. Jeg bad om å få teksten, men jeg fikk den ikke. Fra vår side ble det uttrykkelig uttalt, at da dette var første gang ønskemålene var presisert, måtte saken forelegges den norske Regjering og Stortinget. I forbindelse med kullspørsmålet siterte Molotov talloppgaver som han hadde fra et memorandum som fra russisk side var levert ambassadør Andvord under forhandlingenes første fase, og han gjentok de samme tall som der var brukt. De viste at den årlige kullproduksjon på Svalbard i de siste år før 2. verdenskrig hadde vært 600 - 650 000 tonn, hvorav sovjetborgere hadde drevet frem de 400.000 tonn. Til dette svarte jeg at hvis jeg husket riktig, var det drevet ut 300.000 tonn årlig ved de norske gruvene. Og Wold supplerte med at etter hans erindring forelå det oppgaver som viste at

av det samlede kullkvantum som var drevet ut på Svalbard, hadde nordmennene drevet ut over halvparten. Molotov svarte at det var mulig at hans tall ikke var nøyaktige. I alle tilfelle var det ikke tallene som var det vesentlige i denne sammenhengen, men de sovjetrussiske ønskemål om næringsrettigheter.

Deretter gikk Molotov over til hva han kalte det annet viktige punkt, og tok sitt utgangspunkt i utkastet til felleserklæring av 9 april, hvor han siterte følgende avsnitt:

«Forsvarsforanstaltningene skal være i samsvar med de ordninger som måtte treffes av en internasjonal sikkerhetsorganisasjon som begge parter er medlemmer av.»

Han spurte om en fra norsk side ville være enig i å la dette avsnitt stå uforandret. Jeg svarte at avsnittet var blitt formulert på et tidspunkt hvor begge parter visste at en sikkerhetsorganisasjon ville bli opprettet etter krigen, og begge parter regnet med at de ville bli medlemmer av denne organisasjon. Nå var situasjonen den at denne organisasjon var opprettet, vi var begge medlemmer av United Nations og hadde begge underskrevet og ratifisert chartret. Den norske oppfatning var derfor at spørsmålet om militær utnyttelse av Svalbard måtte ses i lys av art. 43 i chartret. Molotov kom tilbake til sitt forslag om å la avsnittet stå uforandret. Jeg svarte at det vel var grunn til å forandre det i lys av det som var skjedd siden 9 april 1945, slik at det ble klart at en eventuell avtale kom innenfor chartrets bestemmelser. På direkte spørsmål fra hr. Wold erklærte Molotov seg enig i at en eventuell avtale måtte formes i samsvar med chartrets bestemmelser, «must be within the charter», var det uttrykk han brukte.

Molotov gikk så over til følgende avsnitt i utkastet til felleserklæring:

«Den norske regjering og regjeringen i Sovjet-Samveldet ... som ønsker å komme til en ordning med hensyn til bruken av Svalbardøygruppen til militære formål, som både kan tjene til å fremme de 2 lands sikkerhet og være en regional ordning som skal bygges ut innenfor en internasjonal sikkerhetsorganisasjon.»

Han siterte dette avsnitt og spurte om det fra norsk side var noe ønske om å forandre dette avsnittet. Til dette svarte jeg at den norske regjering ikke hadde drøftet endringer i utkastet, idet vi hadde ventet på å få vite sovjetregjeringens standpunkt til det. Jeg gjentok at enhver avtale måtte forelegges Stortinget og inngås med dets tilslutning.

Molotov siterte deretter følgende avsnitt i utkastet til felleserklæring av 9 april:

«Alle faste innretninger skal være på jord som tilhører eller vil bli eksproprietert av den norske regjering.»

Han sa at sovjetregjeringen mente at vi lett måtte kunne bli enige om å la dette utgå av erklæringen. Jeg svarte at

fra norsk side ville det være uhyre vanskelig å la dette avsnittet falle bort. Det norske standpunkt var at suvereniteten over Svalbard var norsk. Til dette svarte Molotov at suverenitetsspørsmålet jo ikke var berørt i erklæringen i det hele tatt. Wold bemerket til dette at hvis han husket rett, hadde det på et tidligere stadium i drøftingene fra sovjethold vært nevnt sameie og at det var etter at dette punkt var oppgitt fra sovjetregjeringens side, at vi hadde fremsatt vårt utkast til felleserklæring. Molotov bekreftet dette og jeg gjentok at jeg mente det ville være uhyre vanskelig fra norsk side å gi avkall på det omhandlede avsnitt.

Molotov sa at sovjetregjeringen så på det norske forslaget til felleserklæring som et uttrykk for den vennskapelige holdning hos den norske regjering overfor sovjetregjeringen, og sovjetregjeringen satte pris på det. Jeg svarte at det var sikkert et ønske fra begge sider å finne en vennskapelig løsning på alle disse problemer.

På det tidspunkt ble så samtalen avbrutt for å gjenopptas den følgende mandag. Molotov begynte annen del av samtalen med å si at han lørdag hadde nevnt spørsmålet om Bjørnøya, om kulldriften og næringsinteressene, og enkelte sider av spørsmålet om militært forsvar. I dag ville han ta opp det neste hovedspørsmålet som var omtalt i den norske erklæring av 31 mars og i forslaget til felleserklæring av 9 april, nemlig spørsmålet om oppsigelse av Svalbardtraktaten av 1920. Sovjetregjeringens syn på denne traktaten forutsatte han var vel kjent gjennom de tidligere forhandlinger. Sovjetregjeringen hadde ikke deltatt i utarbeidelsen av traktaten, og mente den ikke var tilfredsstillende. Situasjonen, når det gjaldt traktaten, var dessuten nå endret ved at det var enighet om at to av undertegnerne - Italia og Japan - ikke kunne komme på tale ved forhandlinger om endring eller opphevelse, men det kunne jo tenkes at i den nåværende situasjon også andre av undertegnerne ikke nødvendigvis behøvet å være med på en ny traktat. Det kunne videre tenkes at stater som ikke hadde undertegnet traktaten av 1920, f.eks. Finnland, måtte regnes som så direkte interessert at det var naturlig at de ble med på den nye traktat.

Molotov ville forøvrig gjerne vite om det var grunn til, som det var gjort i det norske utkast til felleserklæring, å nevne opp i erklæringen de stater som var opprindelige medundertegnere av traktaten, og om det ikke var tilstrekkelig å bruke uttrykket «mens man venter på forhandlingene med de andre interesserte stater», uten at hver enkelt stat ble uttrykkelig nevnt. Jeg svarte at den norske regjeringens syn var gjort kjent for sovjetregjeringen tidligere. Vi var enig i at det var nødvendig å forhandle om en utforming av traktaten, som kunne være fullt tilfredsstillende for begge parter, men forutsetningen fra norsk side hadde alltid vært, og var fremdeles, at enhver forandring av traktaten måtte skje i samsvar med folkerettens regler, og at derfor samtlige stater som hadde undertegnet

Svalbard-traktaten, også måtte være med i drøftinger om en endring eller opphevelse med unntagelse av Italia og Japan. Jeg mente derfor det var vanskelig fra norsk side å unnlate å nevne disse stater i erklæringen. Molotov gjorde oppmerksom på, at mens det var 9 stater som hadde undertegnet traktaten av 1920, og der alt var enighet om at Italia og Japan ikke kunne komme på tale fordi de hadde kjempet mot de allierte under krigen, var det i det norske utkast til felleserklæring bare regnet opp 6 stater, idet Danmark var utelatt. Jeg svarte at dette utvilsomt måtte skyldes en «slip» og Molotov erklærte seg enig.

Sammenhengen er, som jeg i øyeblikket den gang ikke var oppmerksom på, den, at det skyldtes ikke en «slip», for på det tidspunkt utkastet ble oppsatt, hadde ikke Danmark noen regjering, og derfor var det utelatt. Det er for såvidt et historisk bevis for at utkastet var tenkt gyldig i en umiddelbar foreliggende situasjon. Det var imidlertid ikke noen dissens mellom Russland og oss om det punkt om Danmark.

Molotov kom tilbake til spørsmålet om en ikke kunne nøye seg med den formulering han hadde antydnet. Jeg svarte til dette at spørsmålet om endring av traktaten hadde to stadier. I det første stadium måtte etter folkeretten samtlige de stater - unntatt Italia og Japan - som hadde undertegnet traktaten av 1920, være enig i endring eller opphevelse. Når det gjaldt utformingen av nye bestemmelser i traktaten, eller en ny traktat, kunne en diskutere spørsmålet om andre stater skulle komme med eller noen av de gamle signatarmakter utelates.

Molotov presiserte at sovjetregjeringen ikke hadde vært med på utformingen av Svalbardtraktaten av 1920. Så rekapitulerte jeg det som hadde skjedd, at vi ikke hadde undertegnet før vi hadde fått tilsagn fra den russiske regjering at denne ville undertegne og at Sovjet-Russland siden hadde undertegnet. Og hele den fremstilling ble supplert av hr. Wold og godkjent av Molotov.

Dermed sluttet igrunnen den egentlige samtale, men jeg benyttet anledningen til å presisere at hr. Wold og jeg hadde vært glad for å få slik anledning til åpen meningsutveksling før en fikk noen slags formell forhandling. Jeg spurte i den sammenheng om vi kunne komme tilbake til spørsmålet om Bjørnøya og kull- og næringssspørsmålene. Jeg ville ikke være oppriktig hvis jeg unnlot å si fra at det fra norsk side ville vekke meget store vanskeligheter å trekke Bjørnøya inn i forhandlingene og å gå med på forandringer hvor det gjaldt utnyttelse av kullforekomstene eller av næringsmulighetene både på Bjørnøya og Svalbard. Hr. Wold understreket i tilslutning til dette meget sterkt at mens det nok kunne bli mulig å få det norske folk til å forstå at det måtte tas hensyn både til Sovjet-Samveldets og Norges sikkerhetsbehov gjennom en ordning med militært forsvar, ville det norske folk ikke kunne forstå at det var nødvendig med noen forandring hvor det gjaldt utnyttelsen av næringsmulighetene på Bjørnøya eller av utnyttelsen av kullforekomster og

næringsinteresser på Svalbard. Som medlem av London-regjeringen på det tidspunkt hvor spørsmålet ble diskutert mellom den norske og den sovjetrussiske regjering, ville han presisere at spørsmålet jo ble tatt opp under pågående krig, og at den norske regjering derfor, belært av krigens bitre erfaring, hadde forståelsen for de militære sikkerhetsbehov, mens regjeringen hadde tatt det forbehold at den overhodet ikke kunne innlate seg på forhandlinger om endring i bestemmelsene om næringsdriften, som det overhodet aldri var blitt klaget over fra noe hold, før den fikk nærmere presisert det russiske ønskemål i så henseende. Særlig befolkningen i Nord-Norge, den landsdel han selv kom fra og som var blitt helt ødelagt under krigen, var nå i sterkere grad enn noensinde avhengig av fisket og fangsten rundt Bjørnøya og ved Svalbard. Dertil kom at Bjørnøya i sin helhet nå var norsk statseiendom. Jeg føyde her til at jeg hadde forstått det slik at under de tidligere forhandlinger var det enighet om at der ikke skulle skje forandringer som ble til tap for Norge eller norske næringsinteresser. Molotov erklærte seg enig i det, og mente at det ikke skulle behøve å bety noe tap for fiskerne om det kom i stand en avtale om økning av kullutvinningen. Jeg presiserte igjen at jeg under denne samtale ikke kunne ta noe bindende standpunkt til noe av de ønskemål om endringer i eller tilføyelser til det norske utkast til felleserklæring som var blitt nevnt. Jeg måtte forelegge de spørsmål som her var antydnet, for Regjeringen og Stortinget, og jeg gjentok at jeg under den åpne og uformelle forhåndsdrøfting måtte si fra om min umiddelbare reaksjon og gjøre oppmerksom på hvor det etter min mening ville oppstå vansker fra norsk side med å akseptere de russiske ønsker. Molotov reiste deretter spørsmål om når og hvor formelle forhandlinger om hele saken kunne bli tatt opp. Jeg svarte at det var umulig å ta opp slike forhandlinger her i New York. Jeg ville nå orientere den norske regjering og det norske storting om samtalen og de antydede ønskemål fra Sovjets side, og den norske regjering ville trenge tid til å overveie saken. Da Molotov insisterte, sa jeg at det aller tidligste tidspunkt som kunne oppgis fra norsk side, ville være i siste halvdel av januar, idet jeg uttrykkelig sa at Stortinget gikk fra hverandre før jul og kom sammen igjen 11te januar. Det ville være nødvendig å ha utførlige rådføringer med Stortinget før en kunne oppta noen forhandlinger. Molotov spurte: Er det nødvendig før vi kommer sammen? Til det svarte jeg - meget sterkt støttet av hr. Wold - at det er politisk nødvendig. Så spurte Molotov: Vil ikke det vanskeliggjøre forhandlingene? Til det svarte jeg: Nei, jeg tror heller det vil gjøre dem lettere, fordi vi da mer vil vite hva vi kan gå med på. Så sa han at vel, han skjønnte at det ikke kunne nytte før i siste halvdel av januar. Så ville han vite stedet. Jeg sa Oslo. Han sa Moskva. Jeg sa igjen Oslo. Han sa at det kunne være meget vanskelig for ham, og også for hans representant, å komme til Oslo. Jeg svarte da, at selvom vårt ønske var og ble Oslo, kunne vi ikke

absolutt avvise den mulighet at forhandlingene kunne føres annet sted. Og han sa så: Javel, vi skal la høre fra oss. Det var det som passerte under mitt opphold i New York. Siden er det ikke kommet noen offisiell henvendelse eller underhåndshenvendelse.

Etter min hjemkomst fra New York redegjorde jeg i den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomite for hele sakens utvikling fra november 1944 til og med samtalen i New York. Siden har Regjeringen stadig hatt saken under drøfting og overveielse. Etter at generalforsamlingen i De Forente Nasjoner var avsluttet, hadde vi det inntrykk at det som skjedde der etter at utenriksminister Molotov og jeg hadde hatt våre samtaler, kanskje kunne sies å ha brakt saken i et nytt lys i og med den nedrustningsresolusjon som ble enstemmig vedtatt der, og som skyldtes sovjetregjeringens initiativ. Resolusjonen inneholder bl.a. en passus som henstiller til medlemsstatene uten opphold å avvikle enhver tilstand som innebærer at tropper fra en av medlemsstatene er stasjonert på en annen av medlemsstatenes område uten at den annen medlemsstat har gitt sin tilslutning frivillig i offisiell traktat eller overenskomst som er i samsvar med chartret i De Forente Nasjoner. Det kunne sies at det ville være lite i samsvar med hele ånden i dette nedrustningsvedtak og med den bestemte henstillingen jeg nettopp viste til, om en nå, hvor det er grunn til å håpe at det med utgangspunkt i nedrustningsvedtaket vil bli ført videre forhandlinger mellom alle makter, og først og fremst mellom stormaktene, om den internasjonale sikkerhetsordningen, kom fram med et to-sidig forslag som ville innebære militarisering av et område som hittil har vært demilitarisert ved internasjonal avtale, og innebære nettopp at militære styrker fra en medlemsstat var inne på et område som en annen medlemsstat har suverenitet over, selvom den suverenitet er begrenset. Vi overveide om ikke jeg i en personlig henvendelse skulle spørre utenriksminister Molotov hvordan han så på dette spørsmålet, og om han mente at saken på bakgrunn av dette vedtaket var kommet i noen ny stilling. Det gjorde seg gjeldende så pass sterke betenkeligheter at det ble til at vi ikke engang ville gjøre det før det hadde vært høve til å rådføre seg om en slik fremgangsmåte med utenrikskomiteen og Stortinget. Vi hadde utkastet ferdig. Så, umiddelbart før Stortinget trådte sammen, kom offentliggjøringen av saken i Times og samtidig i norske aviser. Vi vet nå gjennom undersøkelser som er foretatt, at denne offentliggjørelse, som kom helt uforberedt på oss, etter alt å dømme skyldes lekkasje her i Norge.

Regjeringen fant det selvfølgelig riktig og nødvendig å sende ut det kommuniké om saken, som ble offentliggjort den 10de, og som før det ble sendt ut, ble meddelt Sovjet-Samveldets ambassadør her, samtidig med en meddelelse om at offentliggjørelsen var skjedd mot den norske regjerings ønske, selvfølgelig uten noen slags medvirkning fra den norske regjerings side. Han tok dette til etterretning. Etter at jeg neste dag var vendt tilbake fra ferie, sendte jeg

gjennom N.T.B. i tilknytning til Regjeringens kommuniké ut en forklaring som vil være kjent for Stortinget, på hvorfor den norske regjering ikke fant seg berettiget til ensidig å gi opplysninger om de spørsmål som hadde vært oppe til fortrolig drøfting. Samtidig overveiet vi spørsmålet om å rette en henvendelse til sovjetregjeringen for å forklare at etter den publisitet som saken mot vår vilje hadde fått, var det nå blitt nødvendig å offentliggjøre en fremstilling av sakens sammenheng og anmode om sovjetregjeringens samtykke til slik offentliggjøring. Det spørsmålet er nå kommet i en annen stilling ved at gangen i saken i sine hovedtrekk er offentliggjort gjennom Tass' kommunike, som kom natt til igår, uten at vi på forhånd hadde fått noen meddelelse om at en slik offentliggjøring ville komme. Det som ellers har direkte politisk betydning av de reaksjoner som er blitt kjent, er hva andre signatarmakter offisielt har gitt uttrykk for om sitt standpunkt. Fra britisk hold foreligger ikke annet i så måte enn det som ble sagt på pressekonferanse i Foreign Office den 10de januar, og som er kommet fram i pressen, hvor Utenriksdepartementets talsmann nøyde seg med å henvise til Svalbard-traktatens art. 9 og tilføyde at den britiske regjering ikke fra noe hold hadde fått noen henvendelse om revisjon av traktaten.

Hva det gjelder den amerikanske holdning, kan jeg opplyse at den amerikanske ambassadør lørdag den 11te oppsøkte meg for å snakke om saken. Han sa at han kom på eget initiativ, og sa videre som uttrykk for sin personlige oppfatning, at hvis det nå kom et to-sidig forslag, som han kalte det, fra Norge og Sovjet-Samveldet om militære forsvarsanlegg på Svalbard, trodde han det vanskelig ville bli forstått av den amerikanske opinion, og nok ville vekke atskillig bekymring. Han sa ikke noe direkte om den amerikanske regjeringens holdning. Den kommer tydeligere fram gjennom det som har vært sagt på en pressekonferanse i Washington. Det ble der sagt at det amerikanske utenriksdepartement var sterkt opptatt av sovjetregjeringens krav overfor Norge om militære baser på Svalbard. «Concern» var uttrykket, det er nesten uoversettelig. De Forente Stater hadde direkte interesser, som opprinnelig signatarmakt til traktaten av 1920. Dette vil alt være kjent fra avisene. Det fremgår av en melding fra ambassaden i Washington, som kom tirsdag, at «New York Times» for lørdag den 11. ds. opplyste at på pressekonferansen videre bare var gitt uformelle og korte kommentarer, med den begrunnelse at State Department bare forholdsvis nylig var blitt informert om Sovjet-Samveldets krav. Dette stemmer ikke med virkeligheten. I forståelse med sovjetregjeringen har både U.S.A. og Storbritannia vært informert fra 1944/45 av. Det var ifølge «New York Times» ingen antydning på pressekonferansen om hva De Forente Staters holdning kom til å bli. Det var imidlertid blitt gitt uttrykk for at man mente at Norge gjennom diplomatiske samtaler og motforslag fortsatt motsatte seg de russiske henvendelser. Dette skulle ha vært den norske

regjerings holdning både i november 1944 og igjen tidlig våren 1945. Dette var, ble det sagt på pressekonferansen, ett år før De Forente Stater gjorde noen formell henvendelse til Island om å beholde flybasene fra krigstiden der. Regjeringen i Washington hadde underrettet både sovjetregjeringen og den britiske regjering før den foretok noen henvendelse til Island. Denne henvendelse hadde ført til en russisk protest og antydninger om at sovjetregjeringen som et mottrekk kunne komme til å søke baser på Svalbard. Etter dette hadde De Forente Stater latt saken falle og blitt enig med Island om å trekke seg tilbake derfra. Det ble videre hevdet i det amerikanske utenriksdepartement at De Forente Stater ikke hadde kjent noe til de sovjetiske krav hvor det gjaldt Svalbard på Potsdam-konferansens tid. Det stemmer heller ikke med virkeligheten. På det tidspunkt visste både den britiske og den amerikanske regjering om det som var foregått i 1944/45. Videre ble det på den amerikanske pressekonferansen sagt at sovjetkravene skulle vært strenge, særlig med omsyn til Bjørnøya. Det ble videre meddelt at de hadde omfattet forslag om en to-sidig avtale om forsvarstiltak med eksklusive privilegier for Sovjet-Samveldet. En slik avtale ville ha innebåret at Norge hadde sagt opp traktaten av 1920 og dermed oppgitt sin fulle og absolutte suverenitet over øyene. Samme dag, lørdag den 11te, sto det i «New York Times» en pressemelding fra Washington som lyder:

«Molotov ba i 1944 Norge om å dele med Russland suvereniteten over og administrasjonen av Svalbard, og å avstå Bjørnøya direkte til Russland. Nordmennene tilbakeviste forslagene og tilbakeviste også en antydning i 1945 om at Norge og Sovjet-Samveldet skulle skape et felles regionalt forsvarssystem for denne del av det arktiske område innenfor rammen av de Forente Nasjoner. Norge hadde videre meddelt i Moskva at det ikke kunne være med på noen revisjon av traktaten uten samtykke fra de andre signatarmakter. Samtalene har fortsatt siden med avbrytelser, uten resultat.»

Etter at alt dette har stått i et ledende amerikansk organ som «New York Times», er det i og for seg ikke forbausende at kommunikéet fra Tass kom natt til i går. Mot den fremstilling Tass-kommunikéet gir, og som jo i sin tone er uangripelig, kan det fra norsk side gjøres endel vesentlige innvendinger. Den første og viktigste er at Tass-kommunikéet ikke nevner de opprinnelige utgangskrav fra sovjetregjeringens side, nemlig sameie av Svalbard og russisk suverenitet over Bjørnøya. Disse utgangskravene er det fra norsk synspunkt vesentlig å kjenne til som bakgrunn for det norske utkast til felleserklæring av april 1945. - En annen innvending som kan rettes mot Tass-kommunikéet, er at det ikke fremgår at det norske forslag til felleserklæring uttrykkelig presiserer at en eventuell avtale om norske og sovjetiske forsvarsanlegg på Svalbard måtte utformes med sikte på å gå inn som et regionalt ledd i et internasjonalt sikkerhetssystem og innpasses i en internasjonal

sikkerhetsordning som vil bli opprettet av den internasjonale sikkerhetsorganisasjon som begge parter jo forutsettes å bli medlemmer av.

I og med at dette kommuniké er kommet uten at vi på forhånd ble underrettet om det, er vi formelt nå ikke lenger bundet til å vise det hensyn som vi hittil har ment å måtte ta, at vi på vår kant ikke uten i forståelse med den annen forhandlingspart kan si noe om saken.

En annen sak er det hvor klokt det ville være av oss og hvor gunstig for å få den best mulige atmosfære under den videre behandling av saken, om vi offentliggjør en fremstilling fra norsk synspunkt, uten at vi i hvert fall på forhånd har meddelt sovjetregjeringen at vi nå også er nødt til å gi offentligheten beskjed. Dette spørsmålet har i går vært drøftet i den utvidede utenrikskomité. Vi kom der til det resultat at vi nå så snart råd er må offentliggjøre en kort fremstilling av saken fra norsk synspunkt, som vi bør sende ut etter at vi umiddelbart før utsendelsen har meddelt sovjetregjeringen at den kommer. Et slikt kommuniké foreligger i utkast, men Regjeringen har ikke villet sende det ut før det i dag hadde vært høve til å drøfte det med utenrikskomiteen. Jeg vil be om å få legge det fram der senere i dag, så det kan bli brakt fram til offentligheten i morgen tidlig. Jeg tror ikke vi bør vente lenger.

Hvor det ellers gjelder den videre formelle behandling av saken, var det så sterk tvil i går fra mange hold i utenrikskomitéen om nytten og hensiktsmessigheten av å spørre utenriksminister Molotov om han mener at saken er kommet i en ny stilling siden samtalene i New York, at jeg for min del mener den tanken bør oppgis.

Den andre side av saken er, hvilket standpunkt skal vi ta idag til sakens realitet? Og også til de videre formelle sider av forhandlingene?

Jeg vil gjerne si et par ord i sin alminnelighet om saken. Det er ganske naturlig at jo mer vi i Regjeringen har tenkt på saken, jo mer vi har overveid konkret tanken om et samarbeid av forsvarsmessig art mellom et lite land som Norge og en stormakt som Sovjet-Samveldet for Svalbards vedkommende, dess større er de betenkeligheter som gjør seg gjeldende både av forsvarspolitiske og utenrikspolitiske grunner.

Fra forsvarspolitisk synspunkt blir det reist tungtveiende innvendinger mot tanken om et samarbeid med Sovjet-Samveldet om forsvaret av Svalbard. Våre militære myndigheter hevder at så begrenset som våre ressurser forsvarspolitisk er, vil en norsk deltagelse i forsvaret av Svalbard, hvis det skal ha noen som helst mening som samarbeid med likestilling mellom de to parter, kreve såpass store anlegg, så meget mannskap, såpass meget av fartøyer og fly, at det er meget vanskelig å innpasse det i en fornuftig plan for oppbyggingen av det norske forsvaret. Ut fra denne betraktning skulle vi derfor ha en reell interesse av at Norge ikke ble militært engasjert på Svalbard eller Bjørnøya.

På den andre siden kan det da med rette hevdes, at hvis erfaringen fra krigsårene har vist at området reelt ikke kan forbli demilitarisert under en militær konflikt, svekker vår manglende evne til å delta i et militært forsvar der oppe vårt suverenitetskrav meget vesentlig.

Hvor det gjelder den utenrikspolitiske siden, kan jeg for min del vanskelig skjønne annet enn at hvis vi opprettholder forslaget om et slikt samarbeid, kan det neppe føre til annet enn at det både i det norske folk og utad lett vil danne seg den oppfatning, at nå har Norge internasjonalt valgt side. Vår utenrikspolitikk både under krigen og siden krigen har jo imidlertid vært den at vi har villet holde oss uavhengige av alle stormaktsgrupperinger. Vi har villet ha et godt tillitsforhold til alle sider, for at vi nettopp i kraft av det skulle ha mulighetene for å gjøre en positiv innsats i internasjonal politikk, en innsats for å motvirke den tendens til oppdeling av verden i maktgrupperinger som gjør seg sterkt gjeldende, og dermed også en innsats i positiv retning for å bidra til en avspenning og et bedre tillitsforhold mellom hovedmaktene gjennom aktivt og lojalt medlemskap i de Forente Nasjoner.

Jeg tror det som for oss alle gjør denne saken så alvorlig, nettopp er dette at det avhenger av hvilken løsning vi finner her, om vi skal ha noen mulighet for å fortsette den utenrikspolitiske linje vi har fulgt hittil, en linje som har kunnet samle hele det norske folk. Derfor må det også, når vi nå i samråd mellom regjering og Storting skal finne fram til hvordan vi videre skal stille oss i denne saken, være vårt hovedsynspunkt at vi må prøve å finne en vei som bevarer for oss dette tillitsforholdet til alle sider så langt det er menneskelig mulig, og dermed muligheten for fortsatt å virke formidlende og med saklig tyngde for samarbeid og forståelse i det internasjonale liv. Dette er en linje og et ønske som selvfølgelig og naturlig samler hele vårt folk.

Regjeringen har ikke ennå definitivt fastlagt sitt standpunkt i denne vanskelige saken. Vi vil gjerne før vi gjør det, høre de meninger som gjør seg gjeldende her i Stortinget. Det er på den annen side selvfølgelig heller ikke vår tanke at Stortinget nå i dag skal binde seg. Jeg skulle tro at Stortingets medlemmer hadde et berettiget krav på å få noen tid til å tenke over saken i hele sin sammenheng på bakgrunn av den omfattende orientering som jeg her i dag har gitt, før vi tar noen virkelig debatt i samlet Storting om saken. Det kan i dag bare bli spørsmål om en første orienterende meningsutveksling. Men vi må ikke vente lenge. Her skjer ting fra time til time, og vi må snarest kunne formulere et svar.

Til overveielse vil jeg bare som avslutning på denne oversikten legge fram disse synspunkter:

Etter hele den utvikling saken til i dag har hatt, kan vi etter mitt syn ikke uten å komme i et alvorlig motsetningsforhold til Sovjet-Samveldet, gjøre annet enn å si

oss villige til å møte dem til fortsatt drøftelse av saken, som jeg sa til utenriksminister Molotov i New York. Før slike drøftelser finner sted, bør vi, så langt det står i vår makt, unngå å komme i en offentlig polemikk med sovjetregjeringen gjennom utveksling av pressekommunikéer.

Når vi møtes - eller kanskje før, for at forhandlingsgrunnlaget skal være klart fra vår side - må vi etter min mening si at vi nå som før forstår Sovjet-Samveldets følelser overfor en traktatmessig fastlagt ordning som er blitt til uten at sovjetregjeringen var varslet, og uten dets medvirkning ved utformingen.

Vi må erklære oss villige til å medvirke til en revisjon av Svalbardtraktaten.

Vi må anerkjenne Sovjet-Samveldets særlige interesser på Svalbard, både næringspolitisk og forsvarspolitisk.

Vi bør erklære oss villige til å inngå på forhåndsdrøftelser om en næringspolitisk ordning på øya med sikte på å oppnå forhåndsenighet mellom de to land.

Vi må imidlertid erklære, tror jeg, at forhånds to-sidige forhandlinger om forsvarstiltak på Svalbard ikke lenger lar seg forene med de to lands medlemskap i de Forente Nasjoner og de vedtak som der nå er fattet i nedrustningsspørsmålet.

En holdning som den jeg her har antydnet til overveielse, betyr uten tvil en vesentlig forandring i forhold til utkastet til felleserklæring av 9 april 1945. Vi må være klar over at den etter all sannsynlighet vil vekke sterk misstemning hos sovjetregjeringen. Men hvis vi etter grundig overveielse kommer til at et slikt standpunkt, alle saklige hensyn tatt i betraktning, er det som best tilgodeser norske interesser i denne saken, kan vi vanskelig gjøre annet enn å hevde det. Selv om Norge er et litet land, skal vi ikke undervurdere den styrke som et saklig sett sterkt underbygget standpunkt i seg selv gir.

Samtidig må vi gjøre alt som står i vår makt for at vi gjennom måten vi ser tingene på, og gjennom hele vår opptreden ellers gir uttrykk for vårt oppriktige ønske om å søke en løsning i vennskap og forståelse med et land som vi alltid har stått i vennskskapsforhold til, og som vi skylder så stor takk som vi gjør, for at vi i dag har gjenvunnet vår frihet.

Presidenten: Presidenten har forstått utenriksministeren slik at han finner det nødvendig snarest mulig å ha et møte med den utvidede utenrikskomite, og etter konferanse med komiteens formann er dette møte berammet til kl. 13, det vil si etter pausen.

Utheim: Jeg har lyst til å stille et spørsmål. Utenriksministeren uttalte i sin redegjørelse i dag, at som saken har utviklet seg, fant han det meget nødvendig at et kommuniké ble utsendt, og at det kanskje kunne bli behandlet så hurtig at det kunne komme i avisene i morgen. Jeg legger

megen vekt på at et slikt kommunike ikke utsendes før iallfall den russiske ambassadør her i Norge er underrettet på forhånd om at et kommunike vil bli utsendt. Jeg vil gjerne få lov å spørre om utenriksministeren har hatt anledning til etter det møte som fant sted i går, å gi ham slik underretning.

Smitt Ingebretsen: Jeg må bare be om lov til å gjøre et par korte bemerkninger i anledning av de ord som utenriksministeren innledet sin redegjørelse med, og som angikk den bemerkning jeg gjorde her lørdag. Hovedvekten i min bemerkning lørdag lå på å få rettet en henstilling til utenriksministeren om snarest mulig å gi en redegjørelse for denne sak i Stortinget. Jeg innrømmer at på grunn av sakens art er det mulig at jeg burde vist den resignasjon å tilbakeholde den kritiske bemerkning som jeg kom med, og som jeg trodde var forsiktig formet, til dette møte, til tross for at den offentlige redegjørelse Regjeringen hadde gitt, hadde fått en sånn form at jeg personlig følte det som om den ikke var stemmende med de faktiske forhold.

Det er riktig at denne sak har vært nevnt i Stortinget under de nevnte møter i mai og juni, men der er ikke overfor dette storting gitt noen fremstilling av saken som kan karakteriseres sånn at Stortinget er blitt holdt underrettet om sakens gang. I møtet i mai sa utenriksministeren bare at det ikke var noe nytt i saken, og henviste til den redegjørelse som var gitt for det forrige storting. Det eneste nye som var, sa han, var at Molotov overfor ambassadør Andvord i Moskva var kommet med en bemerkning om at det nå snart var på tide at man fikk en løsning på vår sak. For øvrig ble det ikke noe større snakk om den. I den debatt som i juni knyttet seg til utenriksministerens redegjørelse, ble det heller ikke gjort noen rede for saken. Det som dette storting har visst om saken, er derfor lik null, hvis en ikke har gått til å undersøke hva det forrige storting har fått av beskjeder. Og om de ting som er foregått etter juni, har vi overhodet intet fått vite.

Det er bakgrunnen for min bemerkning, og jeg tror at utenriksministerens redegjørelse her i dag, så utførlig, dokumentarisk og saklig som den er, fritar meg for ytterligere å snakke om spørsmålet om hvorvidt dette storting har vært orientert eller ikke. Utenriksministerens redegjørelse i dag har gitt den orientering som Stortinget naturlig har krav på, og jeg overlater til hvert enkelt medlem av Stortinget å avgjøre med seg selv om han har følt seg orientert før denne redegjørelse ble gitt.

Utenriksminister Lange: Til hr. Utheim vil jeg gjerne si at det er en selvfølgelig forutsetning at det blir gitt meddelelse til den sovjet-russiske ambassadør her, men jeg har ikke gitt den enda, fordi jeg gjerne vil ha kommunikéet med og si at dette sender vi ut, og så ikke vente på noen reaksjon fra hans side. Det var på den måten det ble gjort

med det første korte kommuniqué, og jeg tror det er riktig at det blir gjort slik også med det annet.

Til hr. Smitt Ingebretsen vil jeg si, at han som medlem av den utvidede utenrikskomite, eller i hvert fall som møtende der, da jeg ga min utførlige redegjørelse i november, hvor jeg så tydelig ga uttrykk for at ønsket hos Regjeringen og hos meg personlig var å finne fram til en løsning av saken i samråd med Stortinget, burde hatt den tillit at jeg selvfølgelig med engang Stortinget kom sammen, ville ha gjentatt min redegjørelse i Stortinget.

Når jeg ikke kom med den i Stortinget før jul, skyldtes det følgende saklige grunn: Under møtet konfererte jeg med fungerende formann i utenrikskomiteen, stortingsmann Sundt, og jeg sa da til ham, at for å sikre den saklig best mulige fortsatte behandling av denne sak i komite og storting, trodde jeg det ville være en vinning om de medlemmer av utenrikskomiteen som da ikke hadde anledning til å være tilstede fordi de ennå var i New York, odelstingspresident Hambro, utenrikskomiteens formann Terje Wold og dens medlem Strand Johansen, kunne være med. To av disse, komiteens formann og odelstingspresident Hambro, hadde vært med i behandlingen av saken i alle dens faser i London, og jeg la vesentlig vekt på at så mange som mulig av de av Stortingets medlemmer som kjente til saken i alle dens faser fra den sist var oppe til realitetsbehandling, skulle ha høve til å være med i behandlingen både i komite og storting. Nå førte det at forhandlingene i New York trakk så lenge ut, til at disse medlemmer ikke kom tilbake før Stortinget oppløstes før jul. Jeg vil ikke på noen måte påberope meg utenrikskomiteens fungerende formann; men jeg hadde den gang det inntrykk at han syntes det var et naturlig hensyn og et saklig berettiget hensyn. Det er den hele grunn til at jeg ventet med å gjenta i samlet stortingsmøte den redegjørelse som jeg hadde gitt i utenrikskomiteen.

Andrå: I tillegg til utenriksministerens uttalelse vil jeg få si at det er en ting til som gjør at hr. Smitt Ingebretsen ikke kan unnskyldes for å ha kommet med en sådan uttalelse i et åpent møte, hvor ingen har anledning til å svare ham. Han er medlem av den utvidede utenrikskomite, og der er det i alle tilfelle gitt fyllestgjørende redegjørelse for denne sak. I henhold til Stortingets reglement kan 4 medlemmer av den utvidede utenrikskomite forlange en sak innbrakt for Stortinget. I de møter vi har hatt i utenrikskomiteen hvor dette spørsmål er behandlet, har jeg ikke hørt at hr. Smitt Ingebretsen har ytret noe som helst ønske om å få saken inn for Stortinget, og da bør han heller ikke komme med dette i det første åpne møte vi har.

Presidenten: Presidenten vil gjøre oppmerksom på at den ytring av hr. Smitt Ingebretsen som det er tale om her, kom i et åpent møte. Det kan derfor lite nytte å debattere den

videre i et lukket møte, hvor pressen er avskåret fra å gi referat, og hvor offentligheten ikke er til stede.

Smitt Ingebretsen: Bare en ganske kort bemerkning. Før jul snakket jeg i presidentskapet om å få en redegjørelse fra utenriksministeren i Stortinget, men det ble da opplyst at utenriksministeren ikke var helt bra, og jeg lot den sak fare den gang. Det var en bemerkning til hr. Andrå. Jeg har ingenting å bemerke til den uttalelse utenriksministeren kom med om hvorfor hans redegjørelse først kommer i dag.

Statsminister Gerhardsen: Da denne sak ble offentliggjort, kom det naturligvis som en overraskelse for offentligheten både hjemme og ute. Det var maktpåliggende for den norske regjering, så snart det overhodet var mulig, å kunne gi en beroligende meddelelse, slik at det ikke skulle vekkes unødige sensasjon og uro. Jeg mener derfor at det var av betydning at den offentlig kunne si det som er det faktiske forhold, at Stortinget var kjent med saken, og at Amerika og England og Frankrike med Sovjetsamveldets vitende var orientert fra første stund. Denne meddelelse ville etter Regjeringens mening i seg selv virke til å ta bort noe av sensasjonens preg over de meldinger som var kommet til offentlighetens kunnskap. En kan prosedere på denne sak, men det er et faktum at alle de representanter i Stortinget som har vært til stede i de hemmelige møter, kjenner til de krav som er reist fra sovjet-russisk side. Om de ikke kjenner detaljene, kjenner de realiteten i saken. Det var det Regjeringen ville ha sagt, og det er et faktum. Enhver må innse at det er i høy grad uheldig, det kan være skjebnesvangert etter min mening, at i en slik situasjon og i en sak så alvorlig som vårt land sjelden har vært borte i, en fremtredende stortingsrepresentant gjennom en uttalelse faktisk beskylder Regjeringen for i en offisiell melding ikke å holde seg til sannheten. Heldigvis har storparten av den norske pressen ikke slått denne uttalelse opp. Det er enkelte aviser som har gjort det, aviser som i store overskrifter faktisk gir beskjed om at Regjeringen er kommet med en uriktig og en usannferdig melding. I bl.a. svenske aviser er det slått opp på lignende måte. Hvordan verdenspressen kan ha reagert, kjenner vel de fleste av oss for øyeblikket ikke til. Jeg synes det er grunn for oss alle til å være meget varsomme i våre uttalelser i så viktige og alvorlige spørsmål som det her dreier seg om.

Jeg vil gjerne, selv om det er i et lukket møte, få gi pressen i Norge all anerkjennelse for at den har fulgt den henstilling eller det råd Regjeringen gav om å behandle saken med forsiktighet.

Det gjør ikke saken lettere når dette spørsmål ble reist i et møte hvor Regjeringens medlemmer ikke hadde adgang til å være til stede. Skal en besvare eller imøtegå spørsmålet, må en gi opplysninger om hemmelige møter, og det er en forhindret fra å gjøre. Jeg tror det er en eneste måte en kan

få rettet opp dette kjedelige lille intermesso, som jeg ikke vil beskyldte hr. Smitt Ingebretsen for å ha gjort bevisst; til tross for at jeg nok synes han gjerne kan innse at han har vært uforsiktig, og at han bør gjøre det som i denne situasjon er det eneste riktige, i det første åpne stortingsmøte som holdes, gjøre oppmerksom på det som er det faktisk forhold.

Hambro: Jeg synes det var rimelig ikke å tillegge denne sak større vekt enn den har, og jeg synes det var rimelig om Regjeringen drog den lære av den at den i de kommunikéer som blir utarbeidet av departementene og sendt ut, ikke setter inn ting som er omtvistet. Det var det gamle storting som var underrettet. Enhver som har lest igjennom referatene fra møtene den 13 mai og 13 juni, må være helt klar over at det ikke var gitt Stortinget noen underretning av sammenhengende art om denne saks utvikling og historie. Det var ikke referert hva de russiske krav gikk ut på, det var i uttalelser fra utenrikskomiteens formann lagt en mulighet til rette for å finne ut hva det hele gjaldt. Det som ble uttalt av representanten hr. Smitt Ingebretsen, var ikke noe angrep på Regjeringen, det var en henstilling til Stortingets presidentskap om å sørge for at man hurtigst mulig fikk underretning, og Stortingets president svarte helt korrekt, at han allerede hadde talt med utenriksministeren om det, og at det ville bli gjort.

Jeg bad om ordet for å be om, når utenriksministerens redegjørelse blir utlagt - og jeg går ut fra at man vil følge den vanlige praksis å legge ut noen eksemplarer av den enten i lagtingssalen eller på Stortingets kontor - at man samtidig legger til rette for de representanter som vil studere dokumentene, noen eksemplarer av Svalbard-traktaten, som tør være mange av Stortingets medlemmer ukjent, og som jeg tror det er nødvendig å ha for øye for å rydde bort mange av de falske forestillinger som har gjort seg gjeldende om de ubetingede rettigheter Norge har på Svalbard. Likeledes tror jeg det ville være meget ønskelig, i et hvert fall til bruk for medlemmene av den utvidede utenrikskomite og også for andre, at de fikk adgang til å se en gjenpart av sakens dokumenter, ikke bare det utførlige og gode referat som vi har fått i dag av utenriksministeren, men også selve sakens dokumenter.

Jeg tror at det er tilfredsstillende, det som ble sagt av utenriksministeren som svar på hr. Uttheims forespørsel, at den russiske ambassadør vil bli gjort bekjent med at et kommuniké blir sendt ut. At man også gir ham en gjenpart av kommunikéet, anser jeg for å være ønskelig. Det vil da trygt kunne overlates til Utenriksdepartementets skjønn, hvorvidt det vil være mulig å sende kommunikéet ut til inntagelse i avisene imorgen tidlig eller eventuelt først imorgen ettermiddag. Jeg tror at den omsiktsfullhet hvormed utenriksministeren har behandlet denne sak, gjør det helt tilfredsstillende for oss å legge det i hans hender, og jeg

vil som medlem av utenrikskomiteen uttale min anerkjennelse av at vi allerede nå i formiddag kan drøfte dette utkast i utenrikskomiteen, og min påskjønnelse av at Regjeringen har ønsket å vise utenrikskomiteen den hensynsfullhet å legge det fram på denne måten.

Moseid: Jeg tar ordet bare for å be om at utenriksministerens redegjørelse må bli trykt og omdelt til Stortingets medlemmer. Det er ikke tilfredsstillende at det blir utlagt noen eksemplarer der eller der. Det er et så vanskelig og viktig spørsmål som Stortinget her må ta stilling til, at det må ha rett til å få se den redegjørelse som er gitt her.

Presidenten: Presidenten går ut fra at det med hensyn til trykning eller utlegning av disse dokumenter blir forholdt slik som det nettopp var sagt av representanten hr. Hambro, og at denne redegjørelse ikke trykkes eller omdeles. Presidenten har imidlertid ikke noe imot å ta opp spørsmålet i presidentskapet, og da blir det eventuelt å treffe avgjørelse senere, men inntil videre vil dette ikke bli trykt.

Moseid: Den redegjørelse som Stortinget i dag har fått om dette spørsmål, har stillet det i et så alvorlig lys at det må være riktig at alle Stortingets medlemmer får anledning til å studere det punkt for punkt, og det kan man ikke gjøre hvis man bare skal ha et eller annet eksemplar liggende ute. Så vidt jeg kunne dømme om det, har også utenriksministeren her gitt en så objektiv og saklig fremstilling at det ikke skulle være farlig å la den trykke, så Stortingets medlemmer får se den, slik at de virkelig kan få studere den. Det blir dog Stortinget som må ta det endelige ansvar for den avgjørelse som skal treffes, og da er det ikke forsvarlig at Stortinget skal handle uten å få anledning til å studere denne sak helt igjennom.

Presidenten: Stortinget vil få anledning til å studere denne sak på samme måte som lignende spørsmål har vært studert tidligere, ved den utlegning som er antydnet. Det kan utlegges mer enn ett eksemplar av dokumentene. Men utenrikskomiteen skal jo ha møte i dag i lagtingssalen kl. 13, og spørsmålet kan da også bli tatt opp i komiteen, det kan det ikke være noe i veien for. En avgjørelse nå på stående fot, slik saken ligger an, kan ikke presidenten finne tilrådelig.

Moseid: Det ble av presidenten gjort gjeldende at dette var den vanlige måte å behandle hemmelige saker og redegjørelser fra Utenriksdepartementet på. Nei, det er ikke det. Det vanlige er at de blir trykt og omdelt, og det anser jeg for å være ganske nødvendig i denne sak. Jeg henstiller

til presidentskapet å fatte beslutning om at saken trykkes og omdeles til Stortingets medlemmer.

Presidenten: Det er ikke den vanlige fremgangsmåte i saker som er så ømfintlige og vanskelige som denne.

Hambro: Jeg er sikker på at alle tingets medlemmer forstår de betraktninger som hr. Moseid har gjort gjeldende; men som presidenten gjorde oppmerksom på: i særlige tilfeller har det vært gått fram slik som jeg antydte. Den vanlige praksis har vært som hr. Moseid nevnte, at redegjørelser som utenriksministeren har gitt også i møte for lukkede dører, har vært trykt som hemmelige dokumenter og omdelt. Ved enkelte leiligheter har de vært trykt i forkortet utgave, idet visse punkter har vært tatt ut, men hvor det har gjeldt saker hvis konfidentielle art har vært ganske særegen, har man gått fram på den måten jeg nevnte. Og jeg vil minne hr. Moseid om hvor forsiktig Stortinget har vært, nettopp hvor det har dreiet seg om forhandlinger med fremmede makter. Ved en anledning da Utenriksdepartementet hadde latt trykke som hemmelig meddelelse til Stortinget viktige dokumenter, ble de etter enstemmig beslutning av Stortinget inndratt og hele opplaget ble brent. Allikevel var et eksemplar kommet en annen makt i hende. Det var under Grønlands-forhandlingene.

Presidenten: Presidenten antar at debatten kan anses som avsluttet. Men utenrikskomiteens formann har forlangt ordet til en kort bemerkning.

Terje Wold: Jeg forstår meget vel det ønske som Stortingets medlemmer har om å bli holdt best mulig orientert i en så viktig sak som denne, men det er også nødvendig, tror jeg, at vi overveier den fremgangsmåte som vi skal følge. Jeg vil derfor henstille at man ikke treffer noen avgjørelse, slik som presidenten sa nå, men at utenrikskomiteen får anledning til i dag sammen med utenriksministeren å drøfte hvilken fremgangsmåte man i dette spesielle tilfelle skal følge.

Så et par ord i anledning av spørsmålet om Stortingets orientering, som har vært nevnt her. Jeg vil be om at Stortingets medlemmer ikke alene på grunnlag av de bemerkninger som er falt her, men etter å ha gjort seg bekjent med det referat som foreligger fra Stortingets hemmelige møter i mai måned og i juni måned, gjør seg opp en mening om hvorvidt det kommuniké som Regjeringen ga om saken, er korrekt eller ei. Jeg hadde anledning til å se det kommuniké før det ble gitt, og etter mitt skjønn er det i full overensstemmelse med det faktiske forhold.

Presidenten: Presidenten går ut fra at denne debatt ikke nå skal fortsette. Den reglementsmessige tid er utløpet, men presidenten forutsetter at debatten iallfall ikke vil ta noen

synderlig lenger tid, og at Stortinget da tillater at tiden overskrides med noen minutter.

Wright: Jeg går ut fra at man ikke her i dag vil fatte noen beslutning i anledning av den henstilling som hr. Moseid er kommet med. Men jeg vil be utenrikskomiteen, når den nå skal behandle spørsmålet sammen med utenriksministeren, om nøye å overveie om ikke denne sak er av så stor betydning at utenriksministerens redegjørelse bør trykkes og omdeles til representantene. Jeg går også ut fra at denne sak vil bli forelagt for Stortinget igjen, slik at Stortinget kan få anledning til å drøfte utenriksministerens redegjørelse og alle de store spørsmål som dukker opp i denne forbindelse.

Referat.

Kgl. meld. om forhandlinger med Storbritannia om Norges fiskerigrense.

Enst.: Tilstilles utenriks- og konstitusjonskomiteen, forsterket med to medlemmer av sjøfarts- og fiskerikomiteen, oppnevnt av denne.

Protokollen ble deretter opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Møtet hevet kl. 12.5.